

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення методичної ради університету
22 червня 2021 року,
протокол № 9.

Перша проректорка, голова методичної
ради університету, кандидатка наук з
державного управління, доцентка

_____ Ірина КОВТУН

_____ 2021 року

м.п.

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ»
для підготовки фахівців на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр
за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення
галузі знань 23 Соціальна робота
за денною формою навчання**

РОЗРОБНИК:

Розробник навчально-методичних матеріалів:

Викладач дисципліни:

доцент кафедри цивільного права та процесу,

кандидат юридичних наук, доцент

«23» травня 2021 року

Марина БОРИСЛАВСЬКА

Схвалено кафедрою цивільного права та процесу

«24» травня 2021 року, протокол № 10.

Завідувач кафедри

«24» травня 2021 року

Світлана ГРИНЬКО

Декан юридичного факультету

«25» травня 2021 року

Сергій КРУШИНСЬКИЙ

ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни		
	1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	3
	1.2.	Лекції	4
	1.3.	Семінарські заняття	5
	1.4.	Індивідуальні завдання	28
	1.5.	Самостійна робота студентів	29
	1.6.	Підсумковий контроль	33
2.	Схема нарахування балів		35
3.	Рекомендовані джерела		36
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті		40

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин											
		Денна форма навчання						Заочна форма навчання					
		Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
			Лекції	Сем. (прак).	Лабор.	Ін.зав.	СРС		Лекції	Сем. (прак).	Лабор.	Ін.зав.	СРС
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Поняття опіки та піклування	11	2	2	–	–	7	–	1	–	–	–	15
2.	Опіка, піклування та інші форма влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів	22	6	6	–	–	10	–	2	1	–	–	16
3.	Встановлення опіки та піклування	18	4	4	–	–	10	–	2	2	–	–	15
4.	Правовідношення, яке виникає із встановлення опіки (піклування)	18	4	4	–	–	10	–	2	1	–	–	15
5.	Припинення відносин з опіки (піклування)	14	2	2	–	–	10	–	1	–	–	–	15
6.	Тема 6. Захист прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, піклуванням та іншими формами влаштування	22	6	6	–	–	10	–	2	–	–	–	15
	<i>Всього годин:</i>	<i>105</i>	<i>24</i>	<i>24</i>	<i>–</i>	<i>–</i>	<i>57</i>	<i>105</i>	<i>10</i>	<i>4</i>	<i>–</i>	<i>–</i>	<i>91</i>

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Поняття опіки та піклування	2
1.1.	Значення опіки та піклування.	
1.2.	Опіка (піклування) як вид соціальної турботи.	
1.3.	Особливості історичного розвитку інституту опіки та піклування.	
1.4.	Предмет, завдання, принципи інституту опіки та піклування.	
1.5.	Правове регулювання опіки (піклування), інших форм влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів.	
2.	Опіка, піклування та інші форма влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів	6
2.1.	Зміст опіки (піклування) як форми влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів.	
2.2.	Відмежування опіки (піклування) від інших форм влаштування громадян та близьких правових понять: <ul style="list-style-type: none"> - від опіки над майном; - від надання дієздатній фізичній особі допомоги у здійсненні прав та виконанні обов'язків (ст. 78 ЦКУ); - від сім'ї; - від перебування особи у спеціалізованому закладі; - від усиновлення; - від прийомної сім'ї; - від патронату над дітьми; - від дитячого будинку сімейного типу; - від наставництва. 	
3.	Встановлення опіки та піклування	4
3.1.	Виявлення дітей, які потребують батьківського піклування, їх тимчасове влаштування. Обрання щодо них форми влаштування.	
3.2.	Органи, уповноважені приймати рішення про встановлення опіки (піклування), призначення опікуна (піклувальника). Їх повноваження.	
3.3.	Підстави встановлення опіки (піклування). <ul style="list-style-type: none"> - Поняття дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Документи, які підтверджують даний статус дітей. - Єдина електронна система обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, та осіб, які бажають взяти їх на виховання. - Державна підтримка опіки (піклування). 	
3.4.	Порядок встановлення опіки (піклування) та призначення опікуна (піклувальника). <ul style="list-style-type: none"> - Особи, які не можуть бути призначені опікунами (піклувальниками). - Перелік необхідних документів для встановлення опіки (піклування). 	
3.5.	Договір як підстава призначення опікуна (піклувальника).	
4.	Правовідношення, яке виникає із встановлення опіки (піклування)	4
4.1.	Суб'єкти та предмет правовідносин, що виникають із встановлення опіки (піклування).	
4.2.	Умови (істотні, звичайні та випадкові) домовленості про опіку	

	(підкування).	
4.3.	Зміст зобов'язання, що впливає із встановлення опіки (підкування).	
4.4.	Права підопічного.	
4.5.	Права та обов'язки опікуна (підкувальника).	
4.6.	Правочини, на здійснення яких потребується дозвіл органів опіки та підкування. Звітність та відповідальність опікуна (підкувальника) за вчинення таких правочинів.	
4.7.	Перелік документів, на підставі яких орган опіки і підкування приймає рішення про надання згоди на відчуження житла від імені малолітнього (неповнолітнього).	
4.8.	Повноваження опікуна (підкувальника) на представництво інтересів підопічних у правовідносинах, врегульованих різними галузями права.	
4.9.	Відповідальність опікуна (підкувальника).	
5.	Припинення відносин з опіки (підкування)	2
5.1.	Підстави та порядок припинення опіки (підкування).	
5.2.	Звільнення опікунів (підкувальників) від виконання своїх обов'язків.	
5.3.	Відсторонення опікунів (підкувальників) від виконання своїх обов'язків.	
5.4.	Наслідки припинення опіки (підкування).	
6	Захист прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, підкуванням та іншими формами влаштування	6
6.1.	Поняття та принципи захисту прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, підкуванням та іншими формами влаштування.	
6.2.	Система органів та осіб, які здійснюють захист прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, підкуванням, іншими формами влаштування.	
6.3.	Участь опікунів та підкувальників щодо представництва інтересів осіб, які перебувають під опікою та підкуванням, у відносинах різної галузевої належності.	
6.4.	Поняття, причини, шляхи подолання соціального сирітства. Проблема соціального та правового захисту бездомних громадян та безпритульних дітей.	
	Усього	24

1.3. Семінарські заняття

Семінарське заняття 1

Тема 1. Поняття опіки та підкування

Питання для усного опитування та дискусії

1. Значення опіки та підкування.
2. Опіка (підкування) як вид соціальної турботи.
3. Особливості історичного розвитку інституту опіки та підкування.
4. Предмет, завдання, принципи інституту опіки та підкування.
5. Правове регулювання опіки (підкування), інших форм влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів.

Методичні вказівки

Ключові терміни, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми: опіка; підкування; влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського підкування, повнолітніх осіб, які потребують охорони їх інтересів.

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати поняття опіки (піклування). Особливу увагу слід приділити відмежуванню опіки (піклування) від інших форм влаштування осіб, які потребують охорони їх інтересів.

При опрацюванні матеріалу теми слід ознайомитись з положеннями наступних нормативних актів:

Цивільний кодекс України (ст. 55-59),

Сімейний кодекс України (ст. 243-245),

Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України (ст. 1-6),

Правила опіки та піклування: Затв. Наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України N 34/166/131/88 від 26.05.99 (п.1.1.-1.2).

Усі нормативно-правові використовувати з офіційного сайту Верховної Ради України: <https://zakon.rada.gov.ua>

Основні положення для підготовки до семінару:

Опіка та піклування встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки.

Норми інституту опіки і піклування містяться у ЦК, СК та у підзаконних нормативних актах.

Опіка встановлюється над неповнолітніми особами, позбавленими батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними, а також над майном фізичної особи, визнаної безвісно відсутньою, та фізичної особи, місце перебування якої невідоме, і над майном особи, над котрою встановлено опіку чи піклування, що знаходиться у іншій місцевості. Піклування встановлюється над неповнолітніми особами, позбавленими батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена.

Опіка і піклування встановлюються судом, а також органами опіки і піклування. Суд встановлює опіку над фізичною особою у разі визнання її недієздатною, а піклування - над фізичною особою у випадку обмеження її цивільної дієздатності, а також опіку над малолітньою особою та піклування над неповнолітньою особою, якщо при розгляді справи буде встановлено, що вони позбавлені батьківського піклування (ст. 60 ЦК). У всіх інших випадках, крім вказаних, опіку над малолітньою та піклування над неповнолітньою особою встановлює орган опіки і піклування.

Семінарське заняття 2-3-4

Тема 2. Опіка та піклування, інші форми влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів та суміжні категорії

Питання для усного опитування та дискусії

1. Зміст опіки (піклування) як форми влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів.

2. Відмежування опіки (піклування) від інших форм влаштування громадян та близьких правових понять:

2.1. від опіки над майном;

2.2. від надання дієздатній фізичній особі допомоги у здійсненні прав та виконанні обов'язків (ст. 78 ЦКУ);

2.3. від сім'ї;

2.4. від перебування особи у спеціалізованому закладі;

2.5. від усиновлення;

2.6. від прийомної сім'ї;

- 2.7. від патронату над дітьми;
- 2.8. від дитячого будинку сімейного типу;
- 2.9. від наставництва.

Ситуативні завдання

Вирішіть задачі:

Задача 1

За юридичною консультацією звернувся 30-тирічний А:

„Я хочу взяти опіку над своєю бабусею. Після інсульту у неї паралізований правий бік. Але в суді мені сказали, що опіку можуть встановити тільки тоді, коли бабуся буде недієздатною. Я неодружений, мешкаю з нею у одному будинку. Вода знаходиться у криниці надворі, треба носити вугілля і дрова, а також надавати їй іншу допомогу. Чому я не можу бути опікуном?“

Дайте аргументовану відповідь на поставлене запитання.

Задача 2

На обліку дітей, що потребують усиновлення, перебували Інна та Марія Демченко. У них була спільна мати, що загинула в автомобільній аварії та різні батьки, місце проживання яких було невідоме. В судовому порядку одну із них, Марію, було усиновлено В. А. Ширмовою. Прокурор подав апеляційну скаргу щодо невідповідності судового рішення ст. 210 СК та про скасування усиновлення. До того ж, до суду В. А. Ширмова надіслала пояснення, в яких вона вказувала, що у Інни та Марини різні батьки, тому до них не можуть застосовуватись положення ст. 210 СК.

Чи підлягає задоволенню апеляційна скарга прокурора?

Чи можуть мати пояснення В. А. Ширмової істотне значення для справи, з якими законодавець пов'язує можливість роз'єднання сестер?

Задача 3

Крушенко В. В. дала згоду на усиновлення її сина. Після винесення судового рішення про його усиновлення подружжям Федькових, але до набрання цим рішенням законної сили Крушенко В. В. подала до суду заяву, що передумала та відкликає свою згоду, внаслідок чого було скасовано рішення суду. Подружжя Федькових подали позов до Крушенко В. В., в якому зазначали, що внаслідок того, що вона раптово, без жодних пояснень відізвала свою згоду на усиновлення, заподіяла їм моральну шкоду.

Якими доказами позивачі можуть обґрунтувати свій позов? Чи має бути задоволений такий позов судом? Чи зобов'язана особа, що відкликає свою згоду на усиновлення дитини, пояснювати причини цього вчинку?

Задача 4

Подружжя Ярошенків усиновили дитину. Вони виховували її як власну, для захисту таємниці усиновлення переїхали в інше місце. Усиновлений ріс як рідна дитина. Коли усиновленому було більше 40 років, його знайшла біологічна мати. Мати розповіла усиновленому, що його батько помер два роки тому від захворювання через те, що у них не було достатньо коштів для оплати складної операції. Усиновлений заявив усиновлювачам, що ті були зобов'язані розповісти йому про усиновлення після досягнення ним чотирнадцятирічного віку, оскільки відповідно до ч.3 ст. 226 СК він має право на одержання інформації щодо свого усиновлення.

Чи правильно розуміє усиновлений положення ч. 3 ст. 226 СК?

Чи зобов'язані усиновлювачі розкривати таємницю усиновлення після досягнення усиновленим чотирнадцятирічного віку?

Задача 5

М. виявила бажання усиновити дівчинку С. Однак, на той момент, як дитині виповниться два місяці, М. досягне віку 46 років.

Чи можливим є усиовлення?

Задача 6

Людмила перебувала на вихованні в прийомній сім'ї два роки. Колишня знайома її матері вирішила усиновити Людмилу.

Чи потрібна на це згода прийомних батьків дитини? Чи має значення згода самої Людмили?

Задача 7

Після розірвання шлюбу Леся Розумкова звернулась до суду з вимогою про скасування усиовлення щодо Романа (12 років), оскільки вирішила, що з дитиною не матиме шансу на повторне одруження.

Проаналізуйте підстави для скасування усиовлення. Як Ви б їх сформулювали?

Задача 8

Громадянин Сливка Л. подав до суду позов щодо встановлення усиовлення 7-річного Дмитра Ступки, що тимчасово перебував після смерті батьків у дитячому будинку. В зв'язку з цим суддя в процесі підготовки справи до судового розгляду вимагав від органу опіки і піклування висновок про підстави і відповідність усиовлення інтересам дитини. Через місяць до суду надійшов такий висновок, до якого були додані інші документи: згода органу опіки і піклування на усиовлення; свідоцтво про народження Дмитра Ступки; медичний висновок про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток хлопчика, згода директора дитячого будинку на усиовлення Дмитра Ступки. Однак суддя вимагав від органу опіки і піклування додатково пред'явити також акт обстеження умов життя Л. Сливки і довідку із Ощадбанку за місцем його проживання про наявність і розмір його грошового вкладу. Своє рішення суддя пояснив необхідністю докладного з'ясування матеріального становища Л. Сливки з метою визначення його можливостей щодо надання належного виховання дитини.

Чи обґрунтовані, на вашу думку, вимоги судді (під час відповіді посилайтесь на конкретні норми)? Які документи повинні бути додані усиовителем до заяви до суду для усиовлення дитини та до висновку, що надається органу опіки і піклування? Чи правомірні вимоги суду?

Задача 9

Через три роки після смерті дружини громадянин Юзьків Б., який мав сина у віці 13 років, одружився з 25-річною громадянкою Ю. Мигалик. Між мачухою та пасинком склались приязні стосунки, було досягнуте повне взаєморозуміння. Виходячи з цього рік по тому (після державної реєстрації шлюбу) Мигалик Ю. вирішила усиновити дитину свого чоловіка. Однак їй відмовили, оскільки законом забороняється усиовлення, якщо різниця у віці між усиовителем і дитиною, що усиовлюється, менше 15 років.

Що ви можете пояснити з приводу цієї ситуації? Чи встановлені законом вимоги до різниці у віці між усиовителем і усиовлюваною дитиною при усиовленні дитини мачухою (вітчимом)?

Задача 10

Т. Підлісна після смерті рідної сестри взяла до себе її 2-річну дочку Оксану. Батько дівчинки не заперечував проти цього. Коли дитині виповнилося 5 років, Т. Підлісна звернулася до Полтавського обласного управління освіти за порадою: вона дуже прив'язалася до дівчинки, і та називає її мамою. Батько Оксани за весь цей час ніякої уваги доньці не приділяв, матеріально не допомагав, від'їхав до іншого міста і одружився.

У Підлісної Т. є чоловік, з яким вона перебуває в зареєстрованому шлюбі, але спільно не проживає уже більше 4 років.

Чи зможе вона усиновити дівчинку без узгодження з чоловіком, що для цього необхідно, хто це питання повинен вирішувати? Яку відповідь ви могли б дати Підлісній Т.?

Задача 11

Оксана Ясень була передана її матір'ю Катериною Ясень до дитячого будинку, коли дівчинці було 8 місяців. Мати залишила письмову згоду на усиновлення Оксани, а сама з міста виїхала. Запис про батька дівчинки був зроблений у книзі реєстрації актів цивільного стану зі слів матері, оскільки та не перебувала у зареєстрованому шлюбі і батьківство дитини не встановлювалося. Через два роки дівчинку у встановленому законом порядку усиновило подружжя Савченків. Через рік після цього від матері Оксани до дитячого будинку поштою надійшла заява про відміну згоди на усиновлення. А ще через рік Ясень повернулася до міста і пред'явила позов до суду щодо відміни усиновлення, зазначивши в ньому, що вона сама бажає виховувати доньку.

У якій формі дається згода батьків на усиновлення дитини і чи може вона бути відізнана? Чи є підстави для задоволення ви-моги Ясень? Який порядок усиновлення (удочеріння) дітей, що залишилися без опіки батьків і перебувають у виховних установах?

Задача 12

Тарай Ю. за проханням своєї дружини Юрась Л. усиновив її 5-річного сина, народженого нею від першого шлюбу з Нечіпаєм О. В подальшому відносини між Тарай Ю. та Юрась Л. зіпсувалися. Вона разом із сином повернулася до Нечіпая О. та відновила з ним шлюбні стосунки. Згодом Юрась Л. пред'явила позов до Тарая Ю. щодо стягнення аліментів на утримання сина. Суд, виходячи з того, що відповідач є усиновителем дитини, стягнув з нього аліменти. Однак Тарай Ю. пред'явив позов щодо скасування усиновлення, оскільки він фактично позбавлений можливості брати участь у вихованні дитини.

Чи правомірне рішення суду про стягнення з Тарая Ю. аліментів? Чи підлягає задоволенню його позов щодо скасування усиновлення дитини?

Задача 13

2017 року органом опіки та піклування було укладено договір про патронат з Козаком М. щодо малолітнього Жені. Під час чергової перевірки виконання договору патронату з'ясувалося, що відділ державної виконавчої служби примусово реалізував квартиру, яка належала Козаку М., з метою виконання судового рішення. Внаслідок цього патронована дитина залишилася без місця проживання. Козак М. відвіз дитину до своєї матері.

Орган опіки та піклування звернувся до суду з позовом до Козака М. про розірвання договору патронату. Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 14

До органу опіки та піклування звернулася Лисак Ю. з проханням передати їй на патронатне виховання доньку її померлої сусідки Бубнової Є. В укладенні договору про патронат Лисак було відмовлено на тій підставі, що у 2012 році вона була позбавлена батьківських прав щодо свого сина. Вважаючи рішення органу опіки та піклування незаконним, Лисак Ю. звернулася з позовом до суду.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 15

Подружжя Дудченків, які проживають в однокімнатній квартирі загальною площею 42 м², подали до органу опіки та піклування за місцем свого проживання заяву з проханням дати висновок про можливість бути прийомними батьками. До своєї заяви вони додали довідку з місця роботи (із зазначенням посади та розміру заробітної плати), копію фінансового особового рахунку і виписку з будинкової книги з місця проживання, копію свідоцтва про укладення шлюбу та медичну довідку про стан здоров'я. Через місяць органом опіки та піклування було здійснено обстеження умов проживання Дудченків та за його результатами складено акт про неналежні житлово-побутові умови їхнього проживання, що перешкоджає їм стати прийомними батьками. Крім того, орган опіки та піклування вказав, що заявниками представлені не всі необхідні документи. На цій підставі за заявою Дудченків було складено негативний висновок про їхню можливість стати прийомними батьками, у зв'язку з чим їм було відмовлено в підборі дітей для влаштування у прийомну сім'ю. Про ухвалені рішення Дудченків було повідомлено через 10 днів після складання висновку.

Дайте правову оцінку рішенням органу опіки та піклування. Які документи повинні бути представлені до органу опіки та піклування особами, які бажають стати прийомними батьками?

Задача 16

Подружжя Горпинків прожили у шлюбі більше десяти років, але спільних дітей не мали, тому вирішили створити дитячий будинок сімейного типу. Для цього вони звернулися до юридичної консультації з питанням, чи матимуть право діти, які виховуватимуться у дитячому будинку сімейного типу, на отримання раніше призначених їм аліментів, пенсій, інших видів державної допомоги та суми коштів, що належать їм як пенсія, аліменти, або інші види державної допомоги.

Надайте аргументовану юридичну консультацію з приводу цього питання.

Задача 17

Подружжя Самойлових прожило у шлюбі більше десяти років, але спільних дітей не мало, тому вирішило створити дитячий будинок сімейного типу. Для цього вони звернулися до юридичної консультації з такими питаннями:

1. Який порядок створення дитячого будинку сімейного типу передбачений чинним законодавством?

2. Які діти в першу чергу мають право на влаштування до дитячого будинку сімейного типу?

3. Які документи орган опіки та піклування зобов'язаний надати батькам-вихователям?

4. Чи матимуть право діти, які виховуватимуться в дитячому будинку сімейного типу, на отримання раніше призначених їм аліментів, пенсій, інших видів державної допомоги та чи переходять у розпорядження батьків-вихователів і витрачаються на утримання вихованців суми коштів, що належать дітям як пенсія, аліменти або інші види державної допомоги?

5. На кого покладається фінансування дитячого будинку сімейного типу?

Надайте аргументовану юридичну консультацію.

Задача 18

У прийомну сім'ю подружжя Марчук були пере-дані десятирічна Ганнуса і одинадцятирічний Максим, які залишилися після смерті матері без піклування. У договорі, укладеному між органами опіки і піклування та прийомними батьками, було передбачено, що орган опіки і піклування протягом шести місяців виділить прийомним батькам трикімнатну квартиру з меблями. Однак протягом двох років квартиру не було

надано. У цей період у подружжя народилася двійня, і вони змушені були звернутися до суду з вимогою про надання квартири, оскільки про-живати у двокімнатній квартирі з чотирма дітьми неможливо. Проте орган опіки і піклування в суді заявив, що квартиру він ви-ділити не має можливості, але подружжя має право розірвати договір. У цьому випадку дітей доправлять у дитячий будинок.

Крім того, орган опіки і піклування хотів за власною ініціативою розірвати договір, оскільки вважав, що четверо дітей для прийомної сім'ї забагато. До того ж прийомні батьки не зможуть належним чином піклуватися про прийомних дітей, оскільки в них з'явилися власні.

Які підстави розірвання договору про передачу дітей у прийомну сім'ю? Як має бути вирішений спір між прийомними батьками і органом опіки і піклування?

Задача 19

У 2000 році Ясінський усиновив 6-річного хлопчика. Через чотири роки Ясінський помер, а його дружина, яка не була усиновлювачем, продовжувала фактично виховувати дитину. Орган опіки та піклування звернувся до суду з позовом про визнання усиновлення недійсним, оскільки не було письмової поли дитини на її усиновлення, а згода дружини Ясінського на усиновлення ним дитини не була нотаріально засвідчена. *Вирішіть спір.*

Задача 20

До суду звернувся із заявою адвокат Тараненко від імені Райкова про усиновлення Райковим двох дітей від першого шлюбу його дружини Райкової.

До заяви була долучена письмова заява дітей, в якій було вказано: «Ми згодні, щоб Райков Н.Н. був нашим батьком», а також позитивна характеристика з місця праці Райкова, довідка про присвоєння йому ідентифікаційного номеру, довідка про розмір заробітної плати Райкової С.К.

Чи достатніми і належними є подані документи для розгляду справи та прийняття судом рішення про усиновлення дітей? Чи обов'язковим за таких обставин є висновок органу опіки та піклування про доцільність усиновлення?

Методичні вказівки

Ключові терміни, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми: опіка; піклування; форми влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів; опіка над майном; надання дієздатній фізичній особі допомоги у здійсненні прав та виконанні обов'язків (інститут помічництва); сім'я; перебування особи у спеціалізованому закладі; усиновлення; прийомна сім'я; патронат над дітьми; дитячий будинок сімейного типу.

При опрацюванні матеріалу теми слід ознайомитись з положеннями наступних нормативних актів та актів судових органів:

I. НОРМАТИВНІ АКТИ:

Цивільний кодекс України,

Сімейний кодекс України,

Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України

Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866

Правила опіки та піклування: Затв. Наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України N 34/166/131/88 від 26.05.99.

Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.

Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 року № 2623-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. Ст. 354.

Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 року № 2789-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 70.

Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866. *Офіційний Вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561.

Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 року № 302/80/49. *Офіційний Вісник України*. 2007. № 17. Ст. 685.

II. СУДОВА ПРАКТИКА:

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення частини другої статті 211 Сімейного кодексу України (справа про різницю у віці між усиновлювачем та дитиною) № 3-рп/2009 від 03.02.2009 року. *Офіційний Вісник України*. 2009. № 11. Ст. 341.

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 5.

Лист Міністерства освіти і науки України від 07.07.2003 року № 1/9-335 «Щодо ведення справ з питань усиновлення дітей».

Усі нормативно-правові акти шукаємо на офіційному сайті Верховної Ради України: <https://zakon.rada.gov.ua>

Основні положення для підготовки до семінару:

Влаштування громадянина як вид соціальної турботи - це закріплення органами державного управління (або місцевого самоврядування) за особою, яка потребує соціального піклування, особи (осіб), яка зобов'язана (їх) здійснювати на її користь протягом певного часу або без зазначення строку фактичні та/або юридичні дії, спрямовані на задоволення її потреб, а також відповідати за дотримання законних прав та інтересів особи, яка потребує турботи. Влаштування як одна з форм соціального піклування зближується з поняттям "соціально-побутове влаштування", однак не поглинається ним. Поняття влаштування ширше, оскільки може включати в себе не тільки надання житла, "даху над головою", а й забезпечення здійснення на користь уповноваженої суб'єкта дій щодо захисту його прав та інтересів. Так, влаштувати особу, яка страждає на психічний розлад, - означає забезпечити не тільки умови її лікування, але і охорону її майна, захист її майнових і особистих немайнових прав. Предметом діяльності по влаштуванню особи в даному сенсі можуть бути не тільки фактичні, а й юридичні дії. Зміст влаштування розрізняється залежно від потреби особи, яка влаштовується. Якщо громадянам, які страждають фізичними недугами, потрібна медична допомога і сторонній догляд, то, наприклад, особи, які страждають на психічні розлади, потребують також захисту та представництва їх прав та інтересів.

Поняття "влаштування громадянина" носить юридичний характер: 1) завданням влаштування громадянина є забезпечення його прав та інтересів. Отже, призначення зобов'язаної особи або осіб може бути здійснене тільки у встановленій законом формі; 2) важливою ознакою влаштування є те, що воно здійснюється органами державної влади та

місцевого самоврядування, на які покладаються організаційні функції з виявлення осіб, які потребують допомоги, і забезпечення соціального піклування щодо них.

Під формами влаштування громадян слід розуміти ті правові конструкції, які дозволяють забезпечити постійне або тимчасове закріплення за особами, які потребують піклування, однієї або декількох осіб з переміщенням громадянина в приміщення, що належить цим особам, або без такого, з наданням особам, які здійснюють турботу, винагороди чи без надання. Форми влаштування можуть бути різні, а їх використання залежить від сукупності багатьох факторів - національних традицій, економічної ситуації, демографічної ситуації тощо. Чинне законодавство закріплює різні форми влаштування громадян, одні з яких відомі праву давно, а інші є новими. Форми влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків, встановлені СК: усиновлення, опіка та піклування, патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу.

Класифікація форм влаштування осіб:

1. *В залежності від суб'єкта, який здійснює соціальну турботу:* а) форми індивідуального влаштування. Їх об'єднує те, що соціальну турботу в цих випадках здійснює певна фізична особа (особи), при виборі якої застосовуються встановлені законом критерії. На цю особа покладається виконання всіх обов'язків з надання соціальної турботи, а також відповідальність за невиконання або неналежне виконання цих обов'язків. До таких форм влаштування відноситься, наприклад, усиновлення дитини; б) форми неіндивідуального влаштування - відрізняються тим, що громадянин передається на піклування організації, юридичній особі. Конкретні дії на користь громадянина здійснюють фізичні особи, однак вони виступають в якості працівників організації, і їх особистість для самої форми влаштування юридичного значення не має.

2. *Залежно від тривалості відносин з влаштування громадянина* слід розрізняти такі форми влаштування: а) форми тимчасового влаштування, б) форми постійного пристрою. Влаштування дитини, що залишився без піклування батьків, інваліда, громадянина, який страждає психічним розладом, в спеціальну установу виступає в якості форми тимчасового влаштування, оскільки не є пріоритетним і при першій же можливості повинно бути замінено на форму постійного влаштування, яка при цьому повинна носити індивідуальний характер. Такий же часовий формою влаштування є і, наприклад, опіка та піклування. Усиновлення – форма постійного влаштування, «назавжди».

Опіка (піклування) і перебування особи у спеціалізованій установі. Стаття 29 ЦКУ згадує про «навчальний заклад чи заклад охорони здоров'я» щодо неповнолітніх та про «відповідну організацію» для недієздатніх як про місце їх проживання. Перебування в установі включає в себе не тільки розміщення громадянина в певному приміщенні, а й покладання на установу широкого кола обов'язків з охорони прав та інтересів цієї особи. Щодо підопічних, які потребують опіки, вони виконують функції опікунів.

Подібність між фізичною особою - опікуном (піклувальником) - і юридичною особою, що здійснює соціальну турботу, має проявлятися тільки в однаковому колі обов'язків по

здійснює догляд і турботу, має визначальне значення (інакше закон не забороняв би окремим категоріям громадян бути опікунами та піклувальниками), і від цієї особи вимагається здійснення його особисто.

У другому випадку (при перебуванні особи в спеціальній установі) дії організації полягають в діях її працівників, перелік співробітників організації може змінюватися, що не вплине на сутність правовідносин за участю особи, яка потребує опіки. Юридичні і фактичні дії по догляду, правовий захист, а якщо необхідно, то і по вихованню, всього лише відношенню до особи, чия доля їм довірена.

Опіка повинна розглядатися як вид індивідуальної соціальної турботи. У цьому випадку особа того, хто безпосередньо розосереджені і виконуються різними фізичними особами (як правило, працівниками, що не виключає залучення для виконання окремих обов'язків інших осіб на підставі цивільно-правових угод).

Саме тому, що соціальну турботу здійснює юридична, а не фізична особа, даний спосіб здійснення турботи у всіх відносинах менш цінний і повинен використовуватися за "залишковим принципом", тобто в тих випадках, коли індивідуальне влаштування в тій чи іншій формі виявилось неможливим. Зрозуміло, що, наприклад, дитина, перебуваючи в дитячому закладі, не тільки позбавлена можливості отримати більше тепла і турботи, а й, що не менш важливо, не може набути досвіду сімейного спілкування, проживання в колі близьких, забезпечення побуту, турботи один про одного та ін.

Крім того, при передачі дитини в спеціальну установу наступають дещо інші правові наслідки, ніж при передачі під опіку (піклування). При передачі дитини до закладу місце знаходження самої організації є місцем його проживання та інші варіанти місця проживання дитини виключено. У той же час, роздільне проживання опікуна (піклувальника) з підопічним, які досягли 14 років, допускається згідно ч. 2-3 ст. 29 ЦКУ (проте лише з дозволу органу опіки та піклування і за умови, що це не відіб'ється несприятливо на вихованні та захисті прав і інтересів підопічного).

Таким чином, юридична особа, установа, в якій перебуває громадянин, лише виконує функції опікуна або піклувальника.

Семінарське заняття 5-6

Тема 3. Встановлення опіки та піклування

Питання для усного опитування та дискусії

1. Виявлення дітей, які потребують батьківського піклування, їх тимчасове влаштування. Обрання щодо них форми влаштування.
2. Органи, уповноважені приймати рішення про встановлення опіки (піклування), призначення опікуна (піклувальника). Їх повноваження.
3. Підстави встановлення опіки (піклування).
 - Поняття дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Документи, які підтверджують даний статус дітей.
 - Єдина електронна система обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, та осіб, які бажають взяти їх на виховання.
 - Державна підтримка опіки (піклування).
4. Порядок встановлення опіки (піклування) та призначення опікуна (піклувальника).
 - Особи, які не можуть бути призначені опікунами (піклувальниками).
 - Перелік необхідних документів для встановлення опіки (піклування).
5. Договір як підстава призначення опікуна (піклувальника).

Ситуаційні завдання для підготовки до семінарського заняття

Задача 1.

Після автокатастрофи у дружини Возного стався стійкий психічний розлад. У подружжя Возних було двоє дітей.

За позовом Возного шлюб було розірвано, про місце проживання дітей у рішенні суду не йшлося. Возний за кілька місяців зареєстрував інший шлюб і обох доньок забрав до себе. Колишня дружина Возного, інвалід I групи, переїхала на проживання до своїх батьків і за кілька місяців одну з доньок забрала. Батько сплачував аліменти на цю дитину і часто приїжджав до неї.

Оскільки дитиною фактично опікувалася бабця, то баба звернулася до органу опіки та піклування про призначення її опікуном дитини. Коли батько дізнався про те, що бабця призначена опікуном дитини, звернувся до суду про оскарження такого рішення органу опіки та піклування.

Вирішіть спір. За умовами задачі складіть: 1) заяву від імені бабці дітей про призначення її опікуном; 2) скаргу батька до суду про оскарження дій органу опіки та піклування.

Задача 2.

Після смерті батьків неповнолітнього Олега між його родичами почалось вирішення питання про подальше виховання дитини. При цьому більшістю родичів була висловлена думка, що найбільш прийнятним варіантом буде його усиновлення дядьком С. А. Сірком як найближчим родичем. Проте, останній пояснив родичам, що він не проти усиновити дитину, але не може цього зробити, оскільки проти цього заперечує його дружина, а він аби зберегти сім'ю, не має бажання конфліктувати з жінкою. Тоді бабуся хлопчика (матір батька дитини і С. А. Сірка), вважаючи доводи сина необґрунтованими, сама звернулася до суду із заявою про зобов'язання С. А. Сірка усиновити дитину.

Проаналізуйте ситуацію. Чи вправі бабуся звертатися з таким позовом і які будуть наслідки такого звернення? Яким чином можливо вирішити питання про влаштування дитини у сім'ю при даних обставинах?

Задача № 3.

Після смерті батьків 8-річного Володі Жовтонога орган опіки та піклування запропонував його дядьку Бокітьку (брату померлої матері) стати опікуном племінника. Однак Бокітько висловив заперечення проти свого призначення опікуном, пояснивши, що в нього немає досвіду спілкування з дітьми. Окрім того, він пояснив, що страждає на радикуліт і за станом здоров'я йому буде важко виконувати обов'язки опікуна. Проте ці підстави були визнані несуттєвими і орган опіки та піклування виніс рішення про призначення Бокітька опікуном малолітнього Володі.

Які вимоги пред'являються законом до осіб, котрі призначаються опікунами? Чи має право орган опіки та піклування призначати опікуна без його згоди? Чи є хвороба Бокітька перешкодою для виконання ним обов'язків опікуна? Яким нормативним актом встановлено перелік захворювань, за наявності яких особа не може взяти дитину під опіку (піклування)? Як має діяти Бокітько в даній ситуації?

Методичні вказівки

Ключові терміни, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми: виявлення дітей, які потребують батьківського піклування; орган опіки та піклування; статус дитини-сироти; статус дитини, позбавленої батьківського піклування; тимчасове влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Необхідно ознайомитись з теорією окремих науковців (Л. Ю. Міхеєва), згідно якої підставою встановлення опіки та піклування є не адміністративний акт, а цивільно-правовий договір.

При опануванні цієї теми студентам необхідно опрацювати наступні нормативні акти та наукові джерела:

Література для підготовки:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

3. Про затвердження Правил опіки та піклування: Наказ Міністерства у справах сім'ї і молоді України, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 № 34/166/131/88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99>.

4. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п>. (основне джерело)

5. Порядок ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів. Затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 28.12.2015 № 1256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16>.

6. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-07>.

7. Волкова Н. В. Щодо форм участі органів опіки та піклування в справах про захист прав та інтересів неповнолітніх осіб. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2014. Випуск 6-1. Том 1. С. 127-130.

8. Товмасян Р. В. Приоритет интересов ребенка при выборе кандидата в опекуны (попечители). *Вестник Омского юридического института*. 2011. № 1 (14). С. 60-63.

9. Харченко Ю.П. Повноваження місцевих громад при розв'язанні проблем дітей без батьків. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2011. № 4 (54). С. 392-395.

Основні положення для підготовки до семінару:

Виявлення дітей, які потребують батьківського піклування, їх тимчасове влаштування. Обрання щодо них форми влаштування. Особи, яким стало відомо про факт залишення дитини без батьківського піклування, зобов'язані негайно повідомити про це службу у справах дітей за місцем виявлення дитини. Служба у справах дітей, до яких надійшло повідомлення про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, повинні з'ясувати місце знаходження дитини, її вік, відомості про батьків або осіб, які їх замінюють, обставини, за яких дитина залишилась без батьківського піклування, прізвище, ім'я, по батькові та адресу особи, від якої надійшло повідомлення, та отримати іншу інформацію, що має істотне значення. За результатами обстеження умов перебування дитини складається акт. Якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю дитини, орган опіки та піклування, якому стало відомо про це, приймає рішення про негайне відібрання дитини у батьків або осіб, які їх замінюють. Протягом двох місяців після виявлення дитини, яка залишилась без батьківського піклування, служба у справах дітей за місцем виявлення дитини разом з адміністрацією закладу, до якого тимчасово її влаштовано, органами Національної поліції, охорони здоров'я вживає заходів до встановлення особи дитини, місця її проживання, відомостей про батьків або осіб, які їх замінюють, інших родичів, місця їх проживання (перебування) та організовує роботу з повернення дитини на виховання в сім'ю чи заклад, який вона самовільно залишила, або забезпечує підготовку документів для надання їй статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

Ведення обліку дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Облік дітей, які залишились без батьківського піклування, здійснює служба у справах дітей за місцем проживання батьків дитини або одного з них. У разі коли батьки дитини або місце їх проживання невідомі, дитина, яка залишилась без батьківського піклування, береться на облік у службі у справах дітей за місцем виявлення дитини або місцем розташування закладу охорони здоров'я, в якому дитину залишили. Відомості про дитину, яка поставлена на первинний облік, вносяться до єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів (далі - єдиний банк даних).

Органи, уповноважені приймати рішення про встановлення опіки (піклування), призначення опікуна (піклувальника). Їх повноваження. Органами опіки та піклування є: районні, районні у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад (далі - органи опіки та піклування), які провадять діяльність із: соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі забезпечення їх права на виховання у сім'ї, надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, із захисту особистих, майнових і житлових прав дітей. *Безпосереднє ведення справ і координація діяльності стосовно захисту прав дітей, покладаються на служби у справах дітей.*

Підстави встановлення опіки (піклування). Статус дитини-сироти надається дітям, у яких померли або загинули батьки, що підтверджується свідоцтвом про смерть кожного з них. Статус дитини, позбавленої батьківського піклування, надається дітям: 1) батьки яких позбавлені батьківських прав, що підтверджується рішенням суду; 2) які відібрані у батьків без позбавлення батьківських прав, що підтверджується рішенням суду; 3) батьки яких визнані безвісно відсутніми, що підтверджується рішенням суду; 4) батьки яких оголошені судом померлими, що підтверджується свідоцтвом про смерть, виданим органами реєстрації актів цивільного стану; 5) батьки яких визнані недієздатними, що підтверджується рішенням суду; 6) батьки яких відбувають покарання в місцях позбавлення волі, що підтверджується вироком суду; 7) батьки яких під час здійснення кримінального провадження тримаються під вартою, що підтверджується ухвалою слідчого судді (суду); 8) батьки яких знаходяться у розшуку органами Національної поліції, пов'язаному з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, що підтверджується ухвалою суду або довідкою органів Національної поліції про розшук батьків та відсутність відомостей про їх місцезнаходження; 9) у зв'язку з тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, що підтверджується висновком лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я про наявність у батька, матері хвороби, що перешкоджає виконанню ними батьківських обов'язків, виданим у порядку, встановленому МОЗ; 10) підкинутим, батьки яких невідомі, покинутим в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яких відмовилися забрати з цих закладів батьки, інші родичі, про що складено акт за формою, затвердженою МОЗ і МВС; 11) тощо.

Обрання форми влаштування. Дитина тимчасово може бути влаштована у: сім'ю родичів, знайомих; сім'ю патронатного вихователя; притулок для дітей служби у справах дітей; центр соціально-психологічної реабілітації дітей; центр соціальної підтримки дітей та сімей; соціально-реабілітаційний центр (дитяче містечко); спеціалізований будинок дитини, дитячий будинок-інтернат системи соціального захисту населення.

Вимоги щодо осіб, до яких влаштовуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, можуть бути влаштовані тільки в сім'ї повнолітніх осіб. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, не можуть бути влаштовані в сім'ї осіб, які: визнані в установленому порядку недієздатними або обмежено дієздатними; позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені; були усиновлювачами, опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним, опіку, піклування чи діяльність прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу було припинено з їх вини; були засуджені за злочини проти життя і здоров'я, волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або

прекурсорів, а також за злочини, передбачені статтями 148, 150, 150-1, 164, 166, 167, 169, 181, 187, 324 і 442 Кримінального кодексу України, або мають непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення інших злочинів; перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері; зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами; страждають на хвороби, перелік яких затверджений МОЗ щодо осіб, які не можуть бути усиновлювачами; є особами з інвалідністю I і II групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують стороннього догляду; проживають на спільній житловій площі з членами сім'ї, які мають розлади здоров'я або поведінку чи спосіб життя, що може негативно вплинути на здоров'я дитини, її фізичний, психічний, моральний стан або інтелектуальний розвиток; не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу); поведінка та інтереси яких суперечать інтересам дитини, яка може бути влаштована в сім'ю на виховання.

Правовідносини з опіки виникають на підставі певних юридичних фактів, якими, зокрема, є: залишення малолітньої особи без батьківського піклування (факт смерті батьків, визнання їх недієздатними, від'їзд в інше місце проживання тощо); визнання судом особи недієздатною; згода особи бути опікуном особи; рішення суду або органу опіки і піклування про встановлення опіки; рішення органу опіки і піклування про призначення опікуна.

Семінарське заняття 7-8

Тема 4. Правовідношення, яке виникає із встановлення опіки (піклування)

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття правовідносин з опіки (піклування).
2. Суб'єкти, предмет та ознаки правовідносин, що виникають із встановлення опіки (піклування).
3. Права та обов'язки опікуна (піклувальника).
4. Поняття законного представництва.
5. Умови (істотні, звичайні та випадкові) домовленості про опіку (піклування).
6. Особливості змісту зобов'язання по здійсненню піклування над особою, обмеженою у дієздатності.
7. Правочини, на здійснення яких потребується дозвіл органів опіки та піклування. Звітність та відповідальність опікуна (піклувальника) за вчинення таких правочинів.
8. Перелік документів, на підставі яких орган опіки і піклування приймає рішення про надання згоди на відчуження житла від імені малолітнього (неповнолітнього).
9. Повноваження опікуна (піклувальника) на представництво інтересів підопічних у правовідносинах, врегульованих різними галузями права.

Ситуаційні завдання для підготовки до семінарського заняття

Задача № 1.

Прокурор подав заяву про позбавлення батьківських прав І. М. Іванова та А. Д. Іванову щодо їх неповнолітніх дітей Марії (2 роки) та Михайла (5 років). Судом на підставі акта обстеження умов життя дітей, наданого органом опіки та піклування, а також інших доказів були встановлені наступні обставини. Подружжя Іванови є хронічними алкоголіками, ухиляються від виконання своїх батьківських обов'язків, під час рідких зустрічей з дітьми дозволяють собі жорстоке поводження з ними. Марія постійно проживає з бабусею - М. І. Івановою, а Михайло - в сім'ї сусідів Стриженових, які в суді висловили своє бажання усиновити хлопчика.

За результатами розгляду справи суд виніс рішення, яким позбавив подружжя Іванових батьківських прав, а також призначив опікуном Марії її бабусю, а опікунами Михайла - подружжя Стриженових.

Представник органу опіки та піклування оскаржив дане рішення, вважаючи, що ним порушена його компетенція та ряд принципів сімейного законодавства.

Чи є підстави для скасування рішення? Якщо так, то в якій частині? Які норми і принципи сімейного законодавства порушені зазначеним рішенням?

Задача № 2.

На консультацію до адвоката прийшла Носова, яка є піклувальником 15-тирічного Олега. Вона розказала наступне: її підопічний Олег прописаний в приватизованій однокімнатній квартирі разом із своєю матір'ю (квартира приватизована на них обох). Мати позбавлена батьківських прав. Місяць назад у цю квартиру була прописана (zareєстрована) Олена - племінниця матері Олега. Згоду на дану прописку в письмовому вигляді дала мати та сам 15-тирічний Олег. Носова запитує:

- 1) *Чи є дана прописка (реєстрація) правомірною?*
- 2) *Чи могла неповнолітня дитина, яка знаходиться під піклуванням давати згоду на подібні дії?*
- 3) *Якими нормативними актами потрібно керуватися при вирішенні даної ситуації?*
- 4) *Якщо права Олега були порушені, то які дії має вчинити Носова як його піклувальник?*

Дайте аргументовані відповіді на поставлені питання.

Задача № 3.

Подружжя Лошкарьови не мають власної дитини. Лошкарьови звернулися до суду з заявою про усиновлення двох дітей їхніх далеких родичів, які загинули в результаті нещасного випадку. У висновку органу опіки та піклування, представленому в суд при підготовці справи до судового розгляду, серед інших обставин вказувалося, що у Лошкарьових міцна порядна сім'я, вони проживають в облаштованому замиському будинку, з дітьми у них склалися теплі довірчі відносини, режим їх роботи дозволяє приділяти дітям багато часу.

Проте, суд прийняв рішення про відмову у задоволенні заяви Лошкарьових про усиновлення в зв'язку з тим, що їхній дохід не зможе забезпечити усиновлюваним дітям прожитковий мінімум.

Лошкарьови зібралися оскаржувати рішення суду у касаційному порядку, однак їх знайомий соціальний працівник порадив їм насамперед звернутися за консультацією до органів опіки та піклування та з'ясувати, чи не можуть вони прийняти у свою сім'ю дітей в будь-якій іншій передбаченій законом формі.

Які форми влаштування в сім'ю дітей, які залишилися без піклування батьків, передбачені українським законодавством? У чому полягають їх принципові відмінності, правові наслідки? Чи у всіх випадках особи, які взяли в сім'ю дітей, зобов'язані надавати їм утримання за рахунок власних коштів? Що можна порадити родині Лошкарьових?

Задача № 4.

При розгляді яких з перерахованих спорів судом до участі у справі повинен залучатися орган опіки та піклування:

- а) про місце проживання дитини при окремому проживанні батьків;
- б) про визнання шлюбу недійсним, у разі недосягнення одним з подружжя шлюбного віку;
- в) про розірвання шлюбу подружжям, які мають неповнолітніх дітей;
- г) про скасування усиновлення;
- д) про повернення батькам дитини, яка утримувалася сторонньою особою не на підставі закону або судового рішення;
- е) про усунення перешкод до спілкування з дитиною його близьких родичів.

Відповідь аргументуйте з посиланням на законодавство.

Задача № 5.

Подружжя Лошкарьови не мають власної дитини. Лошкарьови звернулися до суду з заявою про усиновлення двох дітей їхніх далеких родичів, які загинули в результаті нещасного випадку. У висновку органу опіки та піклування, представленому в суд при підготовці справи до судового розгляду, серед інших обставин вказувалося, що у Лошкарьових міцна порядна сім'я, вони проживають в облаштованому замиському будинку, з дітьми у них склалися теплі довірчі відносини, режим їх роботи дозволяє приділяти дітям багато часу.

Проте, суд прийняв рішення про відмову у задоволенні заяви Лошкарьових про усиновлення в зв'язку з тим, що їхній дохід не зможе забезпечити усиновлюваним дітям прожитковий мінімум.

Лошкарьови зібралися оскаржувати рішення суду у касаційному порядку, однак їх знайомий соціальний працівник порадив їм насамперед звернутися за консультацією до органів опіки та піклування та з'ясувати, чи не можуть вони прийняти у свою сім'ю дітей в будь-якій іншій передбаченій законом формі.

Які форми влаштування в сім'ю дітей, які залишилися без піклування батьків, передбачені українським законодавством? У чому полягають їх принципи відмінності, правові наслідки? Чи у всіх випадках особи, які взяли в сім'ю дітей, зобов'язані надавати їм утримання за рахунок власних коштів? Що можна порадити родині Лошкарьових?

Задача № 6.

При розгляді яких з перерахованих спорів судом до участі у справі повинен залучатися орган опіки та піклування:

- а) про місце проживання дитини при окремому проживанні батьків;
- б) про визнання шлюбу недійсним, у разі недосягнення одним з подружжя шлюбного віку;
- в) про розірвання шлюбу подружжям, які мають неповнолітніх дітей;
- г) про скасування усиновлення;
- д) про повернення батькам дитини, яка утримувалася сторонньою особою не на підставі закону або судового рішення;
- е) про усунення перешкод до спілкування з дитиною його близьких родичів.

Відповідь аргументуйте з посиланням на законодавство.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми: суб'єкти внутрішніх правовідносин, які виникають із встановлення опіки (піклування); оформлення відносин з опіки (піклування); права та обов'язки опікуна (піклувальника); право опікуна (піклувальника) на відшкодування понесених витрат; зміст зобов'язання, яке виникає із встановлення опіки (піклування).

Особливу увагу при підготовці до семінару слід звернути на правочини, які опікун має право вчиняти від імені підопічного, а піклувальник – давати згоду підопічному на їх вчинення, тільки з дозволу органів опіки та піклування.

Основні положення для підготовки до семінару:

Зміст правовідносин з опіки за цивільним законодавством України. *Права підопічного* (дитина, над якою встановлено опіку, має право): 1) на проживання в сім'ї опікуна; 2) на збереження права користування житлом, у якому вона проживала до встановлення опіки; 3) на отримання житла, у разі його відсутності; 4) на піклування з боку опікуна (опікун у свою чергу має турбуватися про духовні та матеріальні потреби дитини, водночас, опікун не зобов'язаний утримувати підопічного за свої кошти); 5) на забезпечення їй умов для всебічного розвитку, освіти, виховання і на повагу до її людської гідності; 6) на захист від зловживань з боку опікуна.

Права та обов'язки опікуна (піклувальника). Права та обов'язки опікуна поділяються на дві групи: особисті немайнові та майнові. *Особисті немайнові права та обов'язки опікуна:* опікун зобов'язаний дбати про підопічного, про створення йому необхідних побутових умов, забезпечення його доглядом та лікуванням. Додатково, опікун малолітньої особи зобов'язаний дбати про її виховання, навчання та розвиток. Опікун має право: вимагати повернення підопічного від осіб, які тримають його без законної підстави; самостійно визначати способи виховання дитини з урахуванням думки дитини та рекомендацій органу опіки та піклування. Опікун не має права перешкоджати спілкуванню дитини з її батьками та іншими родичами, за винятком випадків, коли спілкування суперечить інтересам дитини; повинен раз на рік здійснювати повне медичне обстеження підопічних. Опікун над психічно хворим, який є небезпечним для себе або для оточуючих, повинен сповістити про це районний (міський) відділ внутрішніх справ і вжити заходів щодо направлення підопічного в психіатричну лікарню для лікування. Як правило, опікун повинен проживати разом з підопічним. *Майнові права та обов'язки опікуна:* опікун вчиняє правочини від імені та в інтересах підопічного; вправі давати згоду підопічному на вчинення правочинів; зобов'язаний вживати заходів щодо захисту цивільних прав та інтересів підопічного. Опікун здійснює управління майном підопічної особи. Подає звіт про свою діяльність за минулий рік. Обов'язок опікуна по вихованню дитини є набагато вужчим від обов'язку батьків (усиновителів) підопічного.

Правочини, на здійснення яких потребується дозвіл органів опіки та піклування. Опікун не має права без дозволу органу опіки та піклування: 1) відмовитися від майнових прав підопічного; 2) видавати письмові зобов'язання від імені підопічного; 3) укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, в тому числі договори щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири; 4) укладати договори щодо іншого цінного майна. Також згідно ч. 3 ст. 17 ЗУ "Про охорону дитинства" від 26 квітня 2001р. опікун не, має права без одержання попереднього дозволу органу опіки та піклування укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню або спеціальній реєстрації, відмовлятися від належних дитині майнових прав, здійснювати розподіл, обмін, відчуження житла, зобов'язуватися від імені дитини порукою, видавати письмові зобов'язання. У разі вчинення опікуном таких видів правочинів без дозволу органу опіки та піклування, вони є нікчемними за підставами, передбаченими ст. 224 ЦК України.

Призначені опікуни підзвітні та підконтрольні органам опіки та піклування. Останні здійснюють нагляд за їхньою діяльністю, що передбачає обов'язкове й систематичне спостереження за умовами життя підопічних, виконанням опікунами своїх обов'язків, у тому числі з управління майном, а також надання опікунам необхідної допомоги й сприяння. Порядок і форми нагляду визначаються з урахуванням особливостей кожного виду опіки (над недієздатними, малолітніми). Контроль за дотриманням прав дитини, над якою встановлено опіку, здійснює орган опіки та піклування (ст. 246 СК України). Відповідно до 79 ЦК України дії опікуна, рішення органу опіки та піклування можуть бути оскаржені до відповідного органу опіки та піклування або до суду. Зі скаргою на дії опікуна може звернутися сам підопічний та інші особи - в інтересах підопічного (родичі, сусіди, працівники медичних закладів і закладів соціального захисту населення).

Семінарське заняття 9

Тема 5. Припинення відносин з опіки та піклування

Питання для усного опитування та дискусії

1. Підстави та порядок припинення опіки (піклування).
2. Звільнення опікунів (піклувальників) від виконання своїх обов'язків.
3. Відсторонення опікунів (піклувальників) від виконання своїх обов'язків.

4. Наслідки припинення опіки (піклування).
5. Відповідальність опікуна (піклувальника).
6. Способи захисту прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою (піклуванням).

Ситуаційні завдання для підготовки до семінарського заняття

Задача 1.

Старцева звернулась до суду зі скаргою на рішення органу опіки та піклування про звільнення її від виконання обов'язків опікуна.

У судовому засіданні було встановлено, що Старцева була призначена опікуном свого онука Сергія після смерті його батьків. Психічний розвиток Сергія відстає від вікових норм, він має незадовільні оцінки з більшості предметів. Орган опіки та піклування зробив спробу помістити дитину у дитячий будинок, звідки він утік.

Старцева зверталась до органу опіки та піклування з проханням надати їй згоду на відчуження квартири, єдиним власником якої є Сергій. Зі слів Старцевої, вона хотіла придбати будинок у селі через поганий стан здоров'я онука.

Від виконання обов'язків опікуна її звільнили, як пояснив представник органу опіки та піклування, за використання статусу опікуна з корисливою метою. *Вирішіть спір.*

Задача 2.

Бірюкова звернулась до суду з позовом про звільнення її від виконання обов'язків опікуна. Суд відмовив у прийнятті заяви, пояснивши, що рішення з цього питання приймає орган опіки та піклування. *Чи правомірною є відмова суду?*

Задача 3.

Громадянина Івана Терещенка було призначено опікуном малолітнього племінника Сергія. На праві власності у дитини був автомобіль та квартира, які він успадкував у покійних батьків. Квартиру І. Терещенко здавав в найм, а виручені гроші програвав у казино, а автомобіль використовував в особистих цілях та час від часу давав у користування своїй подрузі. Про ці дії стало відомо його мамі, яка звернулась зі скаргою в інтересах дитини до органу опіки та піклування міста на належне виконання обов'язків опікуна.

Проаналізуйте ситуацію. Чи є правомірними дії опікуна? Як можуть бути захищені інтереси дитини?

Задача 4.

1995 р. після смерті матері 2-річний Сашко Мовчун був переданий під опіку дідуся по лінії матері, оскільки батько жив в іншому місті, одразу ж після смерті дружини повторно одружився і взяти дитину в нову сім'ю відмовився.

Повернувшись через три роки до міста, де проживав Сашко з дідом-опікуном, батько пред'явив позов до суду щодо повернення йому сина. Він стверджував, що любить його, а відмовився взяти Сашка в нову сім'ю за вимогою другої дружини, згоди на призначення синові опікуна не давав, окрім того, він краще виховає дитину, ніж дід, який не має вищої освіти.

Опікун відмовився повернути сина батькові мотивуючи це тим, що ним створені всі умови для повноцінного виховання Сашка, який дуже до нього прихильний і зовсім не знає батька, котрий не виявляв ані найменшого інтересу до долі дитини і навіть не надавав йому матеріальної допомоги з моменту створення нової сім'ї.

Над якими дітьми, з якою метою і ким встановлюється опіка?

Чи підлягає задоволенню позов батька?

З урахуванням яких обставин суд буде вирішувати спір між опікуном та батьком дитини?

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми: припинення опіки (піклування); звільнення опікуна (піклувальника); відсторонення опікуна (піклувальника); відповідальність опікуна (піклувальника) за неналежне виконання своїх обов'язків.

При опануванні цієї теми студентам необхідно опрацювати наступні нормативні акти: Цивільний кодекс України; Сімейний кодекс України; Цивільний процесуальний кодекс України; Кримінальний кодекс України; Постанова Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини».

Основні положення для підготовки до семінару:

ЦК України у ст. 75 визначає випадки звільнення опікуна від виконання його обов'язків та у ст. 76 - підстави припинення опіки. У СК України у ст. 250 зазначається, що опіка над дитиною припиняється у випадках, встановлених ЦК України. Підстави звільнення опікуна дитини від виконання його обов'язків конкретизуються у ст. 251 СК України.

Звільнення опікуна від повноважень не тягне припинення опіки над особою, оскільки встановлення опіки та призначення/звільнення опікуна є самостійними юридичними фактами. Звільнення опікуна може бути добровільним чи примусовим. Так, суд, якщо він призначив опікуна, або орган опіки та піклування за заявою особи звільняє її від повноважень опікуна (добровільне звільнення). Ця заява розглядається судом або органом опіки та піклування протягом одного місяця. Цей строк встановлюється для з'ясування мотивів такої заяви. Як показує практика, в якості поважних визнаються такі причини: хвороба опікуна, яка перешкоджає йому виконувати свої опікунські функції, погіршення матеріального становища опікуна, що негативно позначається на утриманні підопічної особи, робота, яку важко поєднувати з обов'язками опікуна, тривалі службові від'їзди, відсутність взаєморозуміння з підопічною особою та інші обставини, які свідчать про те, що опіка не відповідає інтересам підопічної особи.

Особа виконує повноваження опікуна до винесення рішення про звільнення її від повноважень опікуна чи до закінчення місячного строку від дня подання заяви, якщо вона не була розглянута протягом цього строку.

Законодавством не передбачено можливості для підопічної особи звернутися до суду або органу опіки та піклування із заявою про звільнення її опікуна. Таке право має лише особа, над якою встановлено піклування.

За заявою органу опіки та піклування суд може звільнити особу від повноважень опікуна або піклувальника у разі невиконання нею своїх обов'язків, порушення прав підопічного, а також у разі поміщення підопічного до навчального закладу, закладу охорони здоров'я або закладу соціального захисту (ч. 3 ст. 75 ІДК України). Неналежне виконання опікуном своїх обов'язків також має бути підставою для звільнення опікуна.

У разі злісного невиконання опікуном встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за недієздатною особою, щодо якої встановлена опіка, що спричинило тяжкі наслідки, або в разі використання опіки з корисливою метою на шкоду підопічному (зайняття житлової площі, використання майна тощо), опікун не лише звільняється від виконання своїх обов'язків, але й може бути притягнутий до кримінальної відповідальності відповідно до ст. 166, ст. 167 КК України.

Підставою для звільнення опікуна недієздатної повнолітньої особи може послужити його поміщення у лікувальну установу або в установу соціального захисту.

Факт звільнення опікуна не призводить до автоматичного припинення опіки. Звільнення опікуна та припинення опіки є різними юридичними фактами. При звільненні опікуна, правовідносини з опіки не припиняються, а відбувається призначення нового опікуна чи вирішується питання про необхідність продовження опіки. При припиненні ж

опіки не лише звільняється від повноважень опікун, але й припиняються відповідні відносини.

У разі досягнення малолітньою дитиною чотирнадцяти років встановлена над нею опіка припиняється, і особа, яка виконувала обов'язки опікуна, стає піклувальником (ч. 2 ст. 76 ЦК України). У цьому випадку спеціальне рішення органу опіки та піклування чи суду непотрібно. Підставою припинення опіки над недієздатною особою є рішення суду, яке вступило в законну силу, про визнання підопічної особи дієздатною. Перелік підстав припинення опіки, передбачений у ст. 76 ЦК України, не є вичерпним. Так, опіка припиняється також у разі смерті опікуна чи підопічного.

Семінарське заняття 10-12

Тема 6. Захист прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, піклуванням, іншими формами влаштування

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та принципи захисту прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, піклуванням.
2. Система органів та осіб, які здійснюють захист прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, піклуванням, іншими формами влаштування.
3. Участь опікунів та піклувальників щодо представництва інтересів осіб, які перебувають під опікою та піклуванням, у відносинах різної галузевої належності.
4. Поняття, причини, шляхи подолання соціального сирітства. Проблема соціального та правового захисту бездомних громадян та безпритульних дітей.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми: захист прав та інтересів осіб; охорона прав та інтересів осіб; принципи захисту прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, піклуванням та патронажем; органів та осіб, які здійснюють захист прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, піклуванням та патронажем; представництво опікунами, піклувальниками інтересів підопічних; соціальне сирітство.

При опануванні цієї теми студентам необхідно опрацювати наступні нормативні акти: Цивільний кодекс України; Сімейний кодекс України; Цивільний процесуальний кодекс України; Кримінальний кодекс України, а також інші рекомендовані нормативно-правові акти.

Основні положення для підготовки до семінару:

Система органів та осіб, які здійснюють захист прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, піклуванням.

Правила опіки та піклування (п. 1.3-1.9.): Органами, які приймають рішення щодо опіки і піклування, є районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі комітети міських, районних у містах, сільських, селищних рад. Безпосереднє ведення справ щодо опіки і піклування покладається у межах їх компетенції на відповідні відділи й управління місцевої державної адміністрації районів, районів міст Києва і Севастополя, виконавчих комітетів міських чи районних у містах рад. У селищах і селах справами опіки і піклування безпосередньо відають виконавчі комітети сільських і селищних рад.

Органи освіти здійснюють діяльність з питань виявлення, обліку та передачі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до дитячих будинків, шкіл-інтернатів різних профілів, на усиновлення, під опіку (піклування) та з інших питань, що належать до їх компетенції. Органи в справах сім'ї та молоді, служби в справах неповнолітніх здійснюють діяльність з питань виявлення, обліку та тимчасового влаштування безпритульних дітей, влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених

батьківського піклування, що утримуються в державних дитячих закладах, на виховання в сім'ї (прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу) та з інших питань, що належать до їх компетенції.

Органи соціального захисту населення здійснюють діяльність щодо забезпечення догляду, надання соціально-побутового та медичного обслуговування громадянам похилого віку, інвалідам і дітям з вадами фізичного та розумового розвитку, які цього потребують.

Органи охорони здоров'я здійснюють діяльність (діагностичну, лікувальну, експертну) щодо осіб, визнаних судом недієздатними внаслідок психічних захворювань або визнаних судом обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями чи наркотичними речовинами, а також щодо утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком до трьох років у будинках дитини. Органи опіки та піклування здійснюють свою діяльність відповідно до чинного законодавства.

Для допомоги в роботі при органах опіки та піклування створюються опікунські ради, що мають дорадчі функції і до складу яких входять депутати, представники місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування і громадськості. Обов'язки секретаря опікунської ради виконує штатний інспектор опікунської ради.

Органи опіки та піклування відповідно до покладених на них завдань та розподілу повноважень між структурними підрозділами відповідних управлінь і відділів місцевої державної адміністрації: вирішують питання про встановлення і припинення опіки та піклування; ведуть облік щодо осіб, які потребують опіки (піклування); здійснюють нагляд за діяльністю опікунів і піклувальників; забезпечують тимчасове влаштування неповнолітніх та непрацездатних осіб, які потребують опіки (піклування); розглядають звернення дітей щодо неналежного виконання батьками (одним з них) обов'язків з виховання або щодо зловживання батьків своїми правами; вирішують згідно з чинним законодавством питання щодо грошових виплат дітям, які перебувають під опікою (піклуванням); розглядають спори, пов'язані з вихованням неповнолітніх дітей; розглядають скарги на дії опікунів (піклувальників); вирішують питання щодо забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які закінчили навчально-виховні заклади і не мають житла; вживають заходи щодо захисту особистих та майнових прав неповнолітніх дітей і осіб, які перебувають під опікою (піклуванням); беруть участь у розгляді судами спорів, пов'язаних із захистом прав неповнолітніх дітей та осіб, які перебувають під опікою (піклуванням); устанавлюють опіку над майном у передбачених законом випадках; оформлюють належні документи щодо особи підопічного та щодо майна, над яким устанавлюється опіка; охороняють та зберігають житло і майно підопічних і визнаних безвісно відсутніми; провадять іншу діяльність щодо забезпечення прав та інтересів неповнолітніх дітей та повнолітніх осіб, які потребують опіки і піклування.

Рішення органів опіки і піклування про призначення чи звільнення опікунів і піклувальників від виконання своїх обов'язків, а також з інших питань опіки і піклування можуть бути оскаржені в устанавленому законом порядку. Керівництво органами опіки та піклування і контроль за їх діяльністю здійснюють обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації та виконавчі комітети вищестоящих рад (Розділ 6 Правил опіки та піклування).

Ситуаційні задачі для підготовки до семінарського заняття

Задача № 1

Рішенням суду М.І.Сушкову позбавили батьківських прав відносно її восьмирічної доньки Ніни. Підставою для позбавлення батьківських прав було зловживання матір'ю спиртними напоями та ухилення від виконання батьківських обов'язків. У цьому ж

рішенні суд призначив опікуном дівчинки її тітку - Л.В.Кочеткову, рідну сестру її загиблого батька.

Через три роки в суд із заявою звернулася рідна сестра Ніни, дочка Сушкова від першого шлюбу, що досягла повноліття, з вимогою призначити її опікуном сестри як найближчої з родичів. У заяві зазначалося, що тітка має двох дітей, їй ніколи займатися Ніною, вона відноситься до дівчинки як до нахлібниці, змушує доношувати одяг за своєю старшою дочкою, не водить Ніну в танцювальну студію, куди б їй хотілося ходити.

В судовому засіданні з'ясувалося, що заявниця не має постійного місця проживання в Україні, заробляє тим, що гастролює з танцювальною шоу-групою по Італії, куди збирається виїхати для постійного проживання і забрати дівчинку з собою. Представник органу опіки представив висновок про належне виконання Л.В.Кочетковою обов'язків опікуна, позитивний результат обстеження житлових умов дівчинки. Сама Л.В.Кочеткова пояснила, що їй дійсно дуже важко виховувати і утримувати трьох дітей, але вона племінницю любить, піклується про неї як про свою дочку і віддавати її під опіку сестри не хоче.

До суду було подане письмове пояснення Ніни Сушкової, де вона просила не забирати її з сім'ї тітки.

Чи дотриманий у даному випадку порядок заміни опікуна? Які підстави для заміни опікуна передбачає чинне законодавство? Чи буде враховано судом думку підопічного дитини і в якій формі воно має виражатися?

Задача №2

Олена Прокопенко, мешканка села Васюки Львівської області, взяла на виховання десятирічного Павлика Ускова, який залишився один після смерті матері.

Через три роки орган опіки та піклування виявив, що Павлик Усков фактично проживає в сім'ї без належного оформлення. Орган опіки та піклування зажадав від Олени Прокопенко оформити опіку над хлопчиком протягом місяця, інакше дитину передадуть на виховання в державну установу. Після надання в орган опіки та піклування необхідних документів з'ясувалося, що Олена Прокопенко інвалід другої групи, проживає в будинку без водопроводу і каналізації. Крім цього, п'ятнадцять років тому вона усиновила дитину, усиновлення в подальшому було скасовано. У розмові з Павликом з'ясувалося, що до тітки Олени він дуже прив'язаний, хотів би проживати з нею, але йому не подобається, що у нього немає комп'ютера, як у інших, і тітка Олена змушує його працювати на городі і доглядати за худобою.

Як слід вчинити органу опіки та піклування? Які обставини враховуються при призначенні опікуна (піклувальника) дитини?

Задача №3

Валя Петрова, залишившись сиротою, проживала з бабусею, призначеною опікуном дівчинки. З метою заробити бабусю здавала одну кімнату квартирантам і, бажаючи забезпечити дівчинку, працювала на двох роботах, рідко буваючи вдома і приділяючи мало уваги внучці. Дванадцятирічна Валя подружилася з 18-річним квартирантом Ізмаїлом та вступила з ним в статевий зв'язок. Незабаром Валя завагітніла. Після народження дитини у Валі орган опіки та піклування скасував опіку бабусі над дівчинкою (в зв'язку з неналежним виконанням бабусею своїх обов'язків опікуна) і прийняв рішення передати Валю на виховання в прийомну сім'ю, а її дитину - до будинку малятки (оскільки Валя неповнолітня і виховувати свою дитину самостійно не має права). При виконанні цього рішення орган опіки та піклування з'ясував, що Валя категорично не бажає їхати від бабусі і хоче виховувати свою дитину сама.

Яка перспектива цієї справи? Чи правильне рішення прийняв ООіП? Як ви вважаєте слід вчинити в цій ситуації?

Задача 4

Восьмірічний Богдан Уляничик залишився без опіки батьків, був тимчасово поміщений органом опіки та піклування до дитячої виховної установи. Заходи щодо його влаштування в сім'ю (на усиновлення, під опіку) на території області за місцем знаходження виховної установи впродовж чотирьох місяців результатів не дали.

Після цього керівник виховної установи В. Сердунь на прохання іноземної посередницької фірми самостійно організував знайомство Богдана з подружжям Фітьо, які є громадянам Канади, а потім, узгодивши з ними це питання, дав висновок відносно можливості усиновлення ними Богдана. Цей висновок був пред'явлений в суд для вирішення питання про усиновлення Богдана Уляничика подружжям Фітьо.

Дізнавшись про це, орган опіки та піклування відкликав з суду висновок В.Сердуня та підняв питання про притягнений останнього до адміністративної відповідальності. Однак В. Сердунь не погодився з тим, що він здійснив правопорушення и пояснив, що він вжив усі можливі заходи для влаштування дитини в сім'ю та діяв в її інтересах.

Чи є підстави для притягнення В.Сердуня до адміністра-тивної відповідальності? Як повинні були діяти керівник виховної установи та орган опіки та піклування в цій ситуації?

Задача 5

До суду надійшла заява подружжя Колісників про усиновлення малолітньої Ірини Ключник, що залишилася без батьківського піклування. Під час вивчення особи громадян П. Колісніка та О. Колісник суддю було встановлен, що шість років тому назад вони були звільнені від обов'язків опікуна їхнього племінника за неналежне виконання покладених на них законом обов'язків. Колісники пояснили цей факт тим, що у них не склались відносини з племінником внаслідок недоліків його характеру та неспокійної поведінки, у зв'язку з чим виникла конфліктна ситуація, в результаті чого вони і були позбавлені обов'язків опікунів. Себе вони вважають гідними вихователями. Однак суддя відмовив у задоволенні їхньої заяви про усиновлення, посилаючися на те, що раніше подружжя Колісників дискредитували собі як опікуни.

Які вимоги пред'являє закон до особи усиновлювача? Назвіть осіб, які не мають права бути усиновителями. Чи є правомірною відмова суду подружжя Колісників у задоволенні їхньої заяви про усиновлення?

Задача 6

Прокурор району пред'явив позов до подружжя Гарбарів відносно скасування усиновлення ними племінниці Ольги. Судом було встановлено, що єдиною причиною усиновлення відповідачами племінниці було прагнення отримати більшу жилу площу в зв'язку зі знесенням будинку, в якому вони проживали. Усиновителі в свою сім'ю Ольгу не брали, дівчина продовжувала жити з матір'ю. Суд виніс рішення про скасування усиновлення з мотивів того, що воно суперечить інтересам дитини.

Яка правова оцінка рішення суду? Які підстави визначені законом для скасування усиновлення? Які правові наслідки скасування усиновлення?

Задача 7

Вася був усиновлений подружжям Федором і Уляною Філозовими, коли йому було три роки. Вони піклувалися про нього і часто сперечалися між собою про те, яку освіту і яку професію обрати хлопчикові. Уляна пропонувала налаштувати хлопчика на вступ до медичного інституту, а Федір говорив, що, ставши лікарем, Василь отримуватиме жебрацьку заробітну плату, яка не забезпечить йому гідного життя. До того ж навчання в інституті тривале, вимагатиме від сім'ї значних грошових витрат. Він хотів, щоб Вася вступив до школи офіціантів з тим, щоб потім зміг би працювати в ресторані вищого розряду і досягти матеріального благополуччя.

Слухаючи розмови батьків, Вася не погоджувався з ними, він говорив, що хоче стати хірургом-косметологом, щоб робити обличчя людей красивими, виправляючи вроджені та набуті дефекти. На думку ж його батьків, обрана ним спеціальність рідкісна і може виявитися незатребуваною, і тоді він виявиться безробітним.

1. Чи є турбота подружжя Філозових про освіту і професію Васи їх юридичним або моральним обов'язком? Як вона сформульована в СКУ?

2. Чи можливо застосувати до усиновлювачів Васи відповідальність у випадку, якщо вони не забезпечать йому отримання спеціальності?

Завдання 1.

Підібрати та лаконічно викласти три (можна більше) приклади із судової практики щодо захисту прав та інтересів підопічних (дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування; недієздатної особи чи особи, обмеженої у цивільній дієздатності). Приклади повинні бути різнопланові. Задання виконати письмово. Для виконання використати Єдиний реєстр судових рішень чи архів суду. Посилання на джерело – обов'язкове.

1. 4. Індивідуальні завдання (реферати)

1.4.1. Методичні рекомендації до виконання індивідуальних завдань (рефератів)

Метою виконання рефератів є закріплення і систематизація студентами отриманих знань у процесі участі в аудиторних заняттях і самостійної роботи.

Для виконання рефератів студенти повинні використовувати законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, науково-монографічну літературу, статистичні дані, аналітичну інформацію органів управління, а також практику судових та правоохоронних органів.

Тема реферату обирається студентом добровільно із запропонованого викладачем перліку та закріплюється за студентом викладачем на початку семестру.

Роботи виконуються комп'ютерним способом з одностороннім розміщенням тексту на папері формату А4 (210 мм x 297 мм) з дотриманням прийнятих у діловодстві стандартних берегів : лівого – 30 мм, верхнього та нижнього – 20 мм, правого – не менше 10 мм.

Обсяг роботи має забезпечувати належне висвітлення теми і не повинен перевищувати: реферату – 5-7, творчої наукової роботи – 14-16 сторінок друкованого тексту шрифтом Times New Roman кеглем 14 з півторачним міжрядковим інтервалом.

Робота починається з титульного аркуша. Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Титульний аркуш реферату оформлюється за зразком 1. В тексті реферату вступ, розділи та висновки структурно не виділяються. Після тексту реферату подається Список використаних джерел, нижче якого рукописним способом зазначаються дата виконання реферату і особистий підпис студента.

1.4.2. Темі рефератів

1. Судовий захист сімейних прав дитини.
2. Загальна характеристика прийомної сім'ї як правової форми виховання дітей, що залишилися без батьківського піклування.
3. Загальна характеристика дитячого будинку сімейного типу як правової форми виховання дітей, що залишилися без батьківського піклування.
4. Особисті немайнові та майнові права дитини у сім'ї.
5. Конвенція «Про права дитини» та її значення для українського законодавства та українського суспільства.
6. Цивільна право- та дієздатність осіб, які перебувають під опікою та піклуванням.

7. Правове регулювання діяльності опікуна та піклувальника.
8. Діяльність органів опіки та піклування по захисту прав неповнолітніх, як залишилися без батьківського піклування.
9. Історичні корені інституту опіки та піклування в Україні.
10. Охорона майнових прав неповнолітніх.
11. Право дитини жити та виховуватись у сім'ї та його реалізація.
12. Проблема соціального сирітства в Україні: правовий аспект.
13. Виявлення осіб, які потребують встановлення опіки та піклування: законодавче регулювання та проблеми реалізації.
14. Житлові права дітей, які залишилися без батьківського піклування та їх охорона.
15. Усиновлення та опіка (піклування) в Україні: питання співвідношення.
16. Органи опіки та піклування у механізмі реалізації прав неповнолітніх та малолітніх.
17. Пріоритет сімейного виховання дітей як принцип сімейного права.
18. Міжнародні підходи до соціального захисту населення.
19. Сутність законодавчої бази соціальної роботи.
20. Основні положення законів України, які виступають гарантом соціального захисту, соціального забезпечення і соціальної допомоги.
21. Правове забезпечення соціального захисту дітей та молоді.
22. Правові основи надання соціальних послуг.

1. 5. Самостійна робота студентів

1.5.1. Завдання для виконання самостійної роботи

Тема 1. Поняття опіки та піклування

Завдання 1. Розкрийте значення опіки та піклування в Україні.

Завдання 2. Визначте відмінності між опікою та піклуванням (в таблиці).

Тема 2. Опіка, піклування та інші форма влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів

Завдання 1. Розкрийте перелік та повноваження органів опіки та піклування.

Завдання 2. Визначте роль суду у встановленні опіки (піклування) та призначенні опікуна (піклувальника).

Завдання 3. Проведіть детальне порівняння опіки (піклування) з іншими формами влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (зокрема: усиновлення, дитячий будинок сімейного типу, патронат, прийомна сім'я).

Тема 3. Встановлення опіки та піклування

Завдання 1. Визначте правові засади (принципи) обрання щодо дитини, позбавленої батьківського піклування, певної форми влаштування.

Завдання 2. Детально поясніть (можна в таблиці чи схемі), в яких випадках встановлення опіки, піклування здійснює суд, а в яких – орган опіки та піклування.

Тема 4. Правовідношення, яке виникає із встановлення опіки (піклування)

Завдання 1. Розкрийте зміст обов'язків опікуна над недієздатною та малолітньою особою. З'ясуйте відмінність між ними.

Тема 5. Припинення відносин з опіки та піклування

Завдання 1. Розмежуйте поняття «припинення опіки (піклування)» та «звільнення опікуна (піклувальника)».

Завдання 2. Складіть заяву від імені опікуна про звільнення його від виконання своїх обов'язків. Причина відмови – будь-яка.

Тема 6. Захист прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, піклуванням та іншими формами влаштування

Завдання 1. Підібрати та лаконічно викласти три (можна більше) приклади із судової практики щодо захисту прав та інтересів підопічних (дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування; недієздатної особи чи особи, обмеженої у цивільній дієздатності). Приклади повинні бути різнопланові. Задання виконати письмово. Для виконання використати Єдиний реєстр судових рішень чи архів суду. Посилання на джерело – обов'язкове.

Завдання 2. Встановити перелік випадків, коли органи опіки та піклування можуть або повинні приймати участь у засіданнях суду. Використати Цивільний процесуальний кодекс України.

1.5.2. Вимоги до виконання та оформлення самостійної роботи

Індивідуальним завданням студента є завдання для самостійної роботи, яке виконується кожним студентом індивідуально. Для студентів денної форми навчання воно виконується у межах годин, відведених для самостійної роботи студента. Індивідуальні завдання виконуються усіма студентами під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Це основний засіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Індивідуальні завдання кожним студентом здійснюються протягом семестру у письмовому вигляді на аркушах А-4. Робота починається з титульного аркуша. Титульний аркуш оформляється за зразком 1.

Технічні вимоги: текст має бути набраний шрифтом Times New Roman, 14 кеглем через 1,5 інтервали. Поля: верхнє – 2,0 см, нижнє – 2,0 см, ліве – 3,0 см, праве – 1,0 см. Зверху кожної сторінки повинно бути зазначено на назву теми.

Виконані індивідуальні завдання по кожній темі студент обов'язково повинен приносити на семінар з відповідної теми, на якій завдання оцінюється викладачем. Індивідуальні завдання виконується за висунутими вимогами, єдиними для усіх студентів.

Зразок 1

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра цивільного права та процесу**

Реферат з навчальної дисципліни

ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ

на тему « ____ »

**Виконала:
Ткаченко**

Оксана Дмитрівна,
студентка 2 курсу 3 групи

Перевірила:
Бориславська М.В.,
кандидат юридичних
наук, доцент

Хмельницький
2021

Зразок 2

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра цивільного права та процесу

Самостійна робота з навчальної дисципліни

ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ

Виконала:
Ткаченко
Оксана Дмитрівна,
студентка 2 курсу 3 групи

Перевірила:
Бориславська М.В.,
кандидат юридичних
наук, доцент

Хмельницький
2021

1. 6. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі письмового заліку.

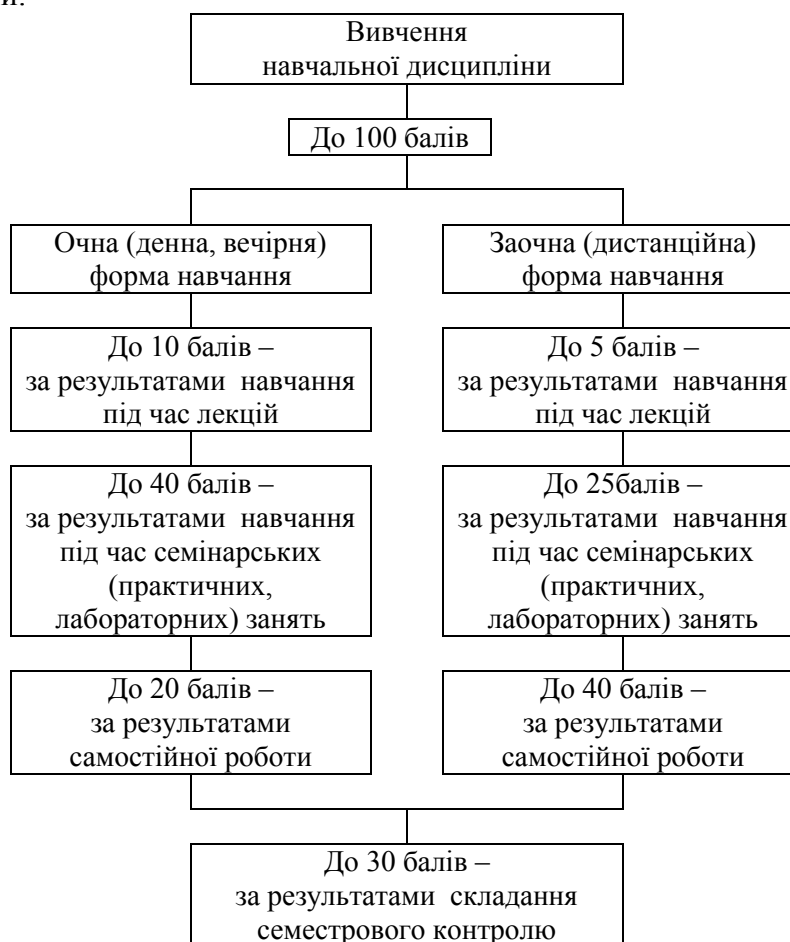
1.6.1. Питання для підсумкового контролю

1. Значення опіки (піклування).
2. Комплексний характер правового регулювання опіки та піклування.
3. Поняття опіки та піклування у різних розуміннях.
4. Опіка (піклування) як вид соціальної турботи. Право на соціальну турботу та його передумови.
5. Особливості історичного розвитку інституту опіки (піклування).
6. Предмет, завдання, принципи інституту опіки (піклування) та його місце в українській правовій системі.
7. Правове регулювання опіки та піклування, інших форм влаштування громадян, які потребують охорони їх прав та інтересів.
8. Влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів, як вид соціальної турботи.
9. Правове регулювання, форми та принципи влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів.
10. Співвідношення та розмежування опіки над особою та опіки над майном.
11. Співвідношення та розмежування опіки над особою та надання дієздатній фізичній особі допомоги у здійсненні її прав та виконанні обов'язків.
12. Співвідношення та розмежування понять опіка та сім'я.
13. Опіка над дітьми та усиновлення: спільне та відмінне.
14. Опіка (піклування) та прийомна сім'я.
15. Опіка (піклування) та дитячий будинок сімейного типу.
16. Опіка (піклування) та патронат над дітьми: спільне та відмінне.
17. Підстави встановлення опіки та піклування.
18. Виявлення осіб, які потребують охорони їх інтересів.
19. Виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування.
20. Ведення обліку дітей, які залишилися без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
21. Набуття дитиною статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. Втрата даного статусу.
22. Поняття дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
23. Єдина електронна система обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, та осіб, які бажають взяти їх на виховання.
24. Органи опіки та піклування: поняття і функції.
25. Встановлення опіки (піклування). Вимоги до осіб, які бажають стати опікунами (піклувальниками).
26. Процедура призначення опікунів та піклувальників.
27. Суб'єкти внутрішніх правовідносин, які виникають із встановлення опіки (піклування).
28. Характеристика домовленості про опіку (піклування). Оформлення відносин з опіки (піклування).
29. Права та обов'язки опікуна (піклувальника). Право опікуна (піклувальника) на відшкодування понесених витрат.
30. Зміст зобов'язання, яке виникає із встановлення опіки (піклування).
31. Правочини, які опікун має право вчиняти від імені підопічного, а піклувальник – давати згоду підопічному на їх вчинення, тільки з дозволу органів опіки та піклування.
32. Класифікація зовнішніх правовідносин, які виникають із встановлення опіки (піклування).

33. Зміст зовнішніх правовідносини, які виникають із встановлення опіки (піклування).
34. Поняття законного представництва.
35. Підстави припинення опіки та піклування.
36. Порядок та наслідки припинення відносин з опіки та піклування.
37. Звільнення та відсторонення опікунів (піклувальників) від виконання їх обов'язків.
38. Відповідальність опікуна (піклувальника) за невиконання або неналежне виконання своїх повноважень.
39. Поняття та принципи захисту прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, піклуванням, іншими формами влаштування.
40. Система органів та осіб, які здійснюють захист прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, піклуванням, іншими формами влаштування.
41. Участь опікунів та піклувальників щодо представництва інтересів осіб, які перебувають під опікою та піклуванням, у відносинах різної галузевої належності.
42. Поняття, причини, шляхи подолання соціального сирітства. Проблема соціального та правового захисту бездомних громадян та безпритульних дітей.

2. Схема нарахування балів

2.1. Нархування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 12 лекційних занять за денною формою навчання.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій											
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
1.	Денна	10	0,9	1,7	2,5	3,3	4,1	5	5,9	6,8	7,7	8,6	9,7	10

2.3. Обсяг балів, здобутих студентом під час семінарських занять, обчислюється за сумою балів, здобутих під час кожного із занять, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатком 3 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 12 семінарських занять за денною формою навчання. За результатами семінарського заняття кожному студенту до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у п.4.3.8. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права (затвердженого 29 травня 2017 року, протокол № 14).

2.4. Обсяг балів, здобутих студентом за самостійну роботу (індивідуальні завдання), обчислюється за сумою балів, здобутих за виконання кожного із цих завдань у таких межах:

№ з/п	8 тем	Номер теми						Усього балів
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	
1.	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	2	5	3	3	2	5	20
2.	Реферат							10
	Усього балів							30

3. Рекомендовані джерела

3.1. Основні джерела

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к>.

2. Права людини. Міжнародні договори України. Декларації. Документи / Уклад. Качуренко Ю.К. К.: Юрінком Інтер, 1992. 199 с.

3. Всеобщая декларация прав человека. Принята и провозглашена в резолюции Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

4. Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам (Минск, 22 января 1993 г.).

5. Международный пакт о гражданских и политических правах (МПГПП, 1966).

6. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах (МПЭСКП, 1966).

7. Конвенция про права дитини (Нью-Йорк, 20 ноября 1989 г.).

8. Конвенция про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів). Ратифіковано Законом України № 1767-VI від 16.12.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.

9. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
11. Про затвердження Правил опіки та піклування: Наказ Міністерства у справах сім'ї і молоді України, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 № 34/166/131/88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99>.
12. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п>.
13. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.
14. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2402-вр>.
15. Аванесян Г. М., Басенко Р. О. Цивільне право України (Загальна частина) : навчально-методичний посібник. Полтава : ПШП, 2020. 199 с.
16. Ершов В. А. Опекa и попечительство: юридический статус и защита прав и законных интересов детей, лишенных родительской опеки, недееспособных и ограниченно дееспособных граждан. М.: ГроссМедиа: РОБUX, 2008. 112 с.
17. Ершова Н. М. Опекa и попечительство над взрослыми. М.: Госюриздат, 1962. 43 с.
18. Ершова Н. М. Опекa и попечительство над несовершеннолетними по советскому праву. М.: Госюриздат, 1959. 108 с.
19. Ершова Н. М. Охрана прав несовершеннолетних по советскому гражданскому и семейному праву. М.: Юр. лит., 1965. 102 с.
20. Іванов Ю.Ф. Цивільне право України: навч. посіб. у 2 т. Т.1. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ: Алерта, 2019. 342 с.
21. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю. С. Червоного. К.: Істина, 2003. 464 с.
22. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: підручник. 3-те вид., допов. Київ: Дакор, 2013. 672 с.
23. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 564 с.
24. Сімейне право України: підручник / За заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
25. Українське цивільне право: навч. посіб. 3-те вид., перероб. та доп. / За ред. Заїки Ю.О. Київ: ЦУЛ, 2016. 358 с.
26. Харитонов Є.О. Цивільне право України: підручник. 3-те вид., перероб. і доп. Харитонов Є.О. Київ: Істина, 2013. 808 с.
27. Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Старцев О. В. Цивільне право України: Підручник. 3-те вид., перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с.
28. Цивільне право в Україні: Курс лекцій: У 6-ти т. Т. 1. / Р. Б. Шишка, О. Л. Зайцев, Є. О. Мічурін та ін. / за ред. Р. Б. Шишки та В. А. Кройтора. Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2004. 417 с.
29. Цивільне право України. Загальна частина : [підручник] / [за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика]. 3-те вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2010. 976 с.
30. Парасюк М.В., Парасюк В.М., Грабар Н.М. Цивільне право України (загальна частина) (у схемах та таблицях): навч. посіб. Львів : Растр-7, 2020. 364 с.
31. Цивільний кодекс України: Коментар / Є. О. Харитонов, І. М. Кучеренко, О. І. Харитонova та ін. / За заг. ред. Є. О. Харитонova. Х.: ТОВ «Одісей», 2006. 1200 с.

32. Цивільний кодекс України: Коментар / Є. О. Харитонов, Ю. С. Червоний, Ю. В. Білоусов та ін. / За заг. ред. Є. О. Харитонova, О. М. Калітенко. Одеса, Юридична література, 2004. 1112 с.

3.2. Допоміжні джерела

Тема 1. Поняття опіки та піклування

1. Аблятипова Н. А. Опіка та піклування за римським правом та за Цивільним кодексом України: порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми держави і права*. С. 110-114.

2. Бориславська М. В. Діяльність органів опіки та піклування щодо здійснення та захисту прав дитини в Україні. *Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні* : збірник тез VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 7 грудня 2017 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 14-17.

3. Бориславська М. В. Інститут опіки та піклування за законодавством України та зарубіжних країн. *Проблеми модернізації приватного права в умовах євроінтеграції* : збірник наукових праць / за заг. ред. Ю. В. Білоусова ; НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, Хмельницький університет управління та права. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2015. С. 162-170.

4. Бориславська М. В. Перспективи розвитку інституту опіки та піклування в Україні. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу* : зб. тез доповідей Всеукраїнської наукової конференції, 17 квітня 2021 р. (м. Хмельницький). Хмельницький : ХНУ, 2021. С. 17-20.

5. Д'ячкова Н. А. Опіка як спосіб охорони майнових прав фізичних осіб: автореф. дис. ... к.ю.н. :12.00.03. Київ, 2006. 23 с.

6. Мамай І. В. Щодо співвідношення правового регулювання відносин опіки та піклування нормами цивільного та сімейного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 11. том 1. С. 198-200.

7. Прутян Д. С. Опіка за римським приватним правом та сучасним цивільним законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. ю. н. : 12.00.03.О., 2007. 20 с.

8. Рудаєва Л. В. Функції органів опіки та піклування за новим Сімейним кодексом України. *Юридичний вісник України*. 2003. № 3. С. 9-10.

9. Рудий Н.Я. Інститут опіки і піклування в Україні: історико-правове дослідження: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 216 с.

10. Сердечна І.Л. Особисте немайнове право дитини на виховання. *Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації» (м. Хмельницький, 17 травня 2019 року). [у 2-х част.]. Частина 2. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. С.176-181.

11. Стасюк Г. Охорона дітей, позбавлених батьківського піклування, в історичному розвитку. *Право України*. 2005. № 2. С. 108-111.

12. Яніцька І. А. Опіка і піклування як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. О., 2015.

13. Яніцька І.А. Зарубіжний досвід правового регулювання інституту опіки та піклування. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 175-178.

14. Яніцька І.А. Поняття та значення інституту опіки та піклування, їх розмежування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 21. Частина II. Том 1 2013. С. 315-317.

Тема 2. Опіка та піклування як форма влаштування громадян, які потребують охорони їх інтересів

1. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. N 565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-п>
2. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. N 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п>.
3. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-п>.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
5. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 30 березня 2007 р.
6. Блінова Г.О. Правове регулювання інституту таємниці усиновлення: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С.77-83.
7. Бориславська М. В. Загальна характеристика договірного регулювання сімейних правовідносин. *Наукові праці: Науково-методичний журнал. Політичні науки. Правознавство*. Т. 69. Вип. 56. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. С. 195-198.
8. Бориславська М. В. Перспективи розвитку інституту опіки та піклування в Україні. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу : зб. тез доповідей Всеукраїнської наукової конференції*, 17 квітня 2021 р. (м. Хмельницький). Хмельницький : ХНУ, 2021. С. 17-20.
9. Бориславська М. В. Правове регулювання відносин щодо родства на українських землях до 1917 р. *Університетські наукові записки*. 2016. № 1. С. 6-18.
10. Бориславська М. В. Проживання падчерки, пасинка разом з мачухою, вітчимою: сімейно-правове значення. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С. 56-59.
11. Бориславська М. В. Сучасні підходи до класифікації сімейних правовідносин. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 6 (34). С. 134-139.
12. Бориславська М.В. Фактичне виховання у сімейному праві: значення, суть та правові наслідки. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2(50). С.137-144.
13. Ватрас В. Правова природа таємниці усиновлення. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. Спецвипуск.
14. Гейко П.П. Дитячі будинки сімейного типу в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 60-65.
15. Грабовська О.О. Особливості судочинства в справах про усиновлення (удочеріння) іноземними громадянами дітей, які проживають на території України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2005. 19 с.
16. Євко В. Ю. Правова природа дитячого будинку сімейного типу. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2001. Спецвипуск.
17. Євко В. Ю. Правові форми родинного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 6.
18. Журило С.С. Загальна характеристика умов, які висувуються для усиновлення дітей за законодавством України. *Митна справа*. 2015. № 5 (101). С.203-208.
19. Журило С.С. Правові наслідки усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С.82-85.

20. Журило С.С. Умови усиновлення дітей – громадян України іноземними громадянами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С.116-118.
21. Зілковська Л. М. Правове регулювання усиновлення в Україні: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2002.
22. Зілковська Л.М. Договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї. *Наука і правоохорона*. 2013. № 1(19). С.261-264.
23. Зілковська Л.М. Припинення усиновлення: теорія і практика правозастосування. *Наука і правоохорона*. 2016. № 1(31). С.296-301.
24. Карпенко О. І. Правові засади утримання та виховання дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування: автореф. дисер. ...канд. юрид. наук. Харків, 2002. 20 с.
25. Косенко Н.П. Умови здійснення усиновлення в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3. С.67-74.
26. Лепех С. М. Приймна сім'я як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Вісник Львівського нац. університету*. 2005. № 1.
27. Мельник О. В. Особисті відносини між батьками та дітьми, що виникають внаслідок усиновлення: стан дослідження проблеми. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С. 124-128.
28. Романюк У. В. Патронат як форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Хмельницький, 2018. 23 с.
29. Сердечна І. Л. До питання про поняття «член сім'ї» в сімейному праві : нормативний та доктринальний підходи. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4 (52). С. 88–95.
30. Сердечна І. Л. Права інших членів сім'ї та родичів при усиновленні дитини. *Електронне науково-практичне фахове видання. Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 21. С. 128–136. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/11/serdechna_21.pdf
31. Сердечна І. Л. Права та обов'язки фактичного вихователя та дитини. *Університетські наукові записки*. 2016. №4 (60). С. 38–44.
32. Сердечна І.Л. Патронат над дітьми: деякі питання. *Всеукраїнська наукова конференція «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу»* (17 квітня 2021 року м. Хмельницький). Збірник тез доповідей Всеукраїнської наукової конференції, 17 квітня 2021 р. (м. Хмельницький). Хмельницький : ХНУ, 2021. С. 180-184.
33. Солодухіна Л. С. Особливості нормативно-правового врегулювання альтернативного догляду за дітьми в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2018. № 2. С. 82-91.
34. Стоянова Т. А. Процесуальні особливості розгляду справ про усиновлення громадянами України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2009. 17 с.
35. Токарчук Л.М. Патронат над дітьми: постановка проблеми. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С.91-96.
36. Чабарай Г. Інтернати без сиріт. Реформа системи інтернатів має на меті зробити ці заклади непотрібними, розвиваючи послуги для сімей у громадах. *Український тиждень*. 2018. № 23 (8-14.06.2018) С.38.
37. Черновалюк Ю. Ю. Права та обов'язки батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу з виховання дітей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 33. С. 96-98.
38. Яніцька І.А. Правовий статус патронату як форми сімейного виховання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 315-321.
39. Ярмолинська І.В. Механізми державного управління у сфері інституційного догляду та виховання дітей в Україні: Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

дис. на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю. Хмельницький. 2019. 245 с.

Тема 3. Встановлення опіки та піклування

1. Порядок ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів. Затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 28.12.2015 № 1256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16>.

2. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-07>.

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

4. Порядок виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 року № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-2013-п>

5. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України від 31.03.2016 № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16>.

6. Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах, Затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 13 липня 2018 року № 1005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0943-18#n13>.

7. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України від 2 червня 2005 року № 2623-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2623-вр>

8. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 15 січня 2009 року N 878-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-17>.

9. Бориславська М. В. До питання визначення правового статусу опікуна (піклувальника). *Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції "Дванадцяті осінні юридичні читання"* (м. Хмельницький, 8-9 листопада 2013 р.). Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2013. С. 13-16.

10. Бориславська М. В. Нові підходи до конструкції призначення опікуна над малолітньою особою при удосконаленні сучасного законодавства України. *Пан`європейська кодифікація приватного права та її вплив на кодифікацію цивільного законодавства України: збірник наукових праць* [за результатами науково-практичного круглого столу (м. Хмельницький, 19 листопада 2010 року)]. К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. С. 122-129.

11. Волкова Н. В. Щодо форм участі органів опіки та піклування в справах про захист прав та інтересів неповнолітніх осіб. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2014. Випуск 6-1. Том 1. С. 127-130.

12. Товмасян Р. В. Приоритет інтересов ребенка при выборе кандидата в опекуны (попечители). *Вестник Омского юридического института*. 2011. № 1 (14). С. 60-63.

13. Харченко Ю.П. Повноваження місцевих громад при розв'язанні проблем дітей без батьків. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2011. № 4 (54). С. 392-395.

Тема 4. Правовідношення, яке виникає із встановлення опіки (піклування)

1. Про затвердження норм матеріального та нормативів фінансового забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також вихованців шкіл-інтернатів: Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.11.2003 р. № 763. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-04>.
2. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>
3. Адаховська Н. С. Майнові права фізичних осіб при опіці. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 405-411.
4. Бічук Л. Захист права власності неповнолітнього на рухоме майно. *Право України*. 1999. № 6. С. 85-86.
5. Бічук Л. Управління майном неповнолітнього: деякі пропозиції. *Право України*. 2000. № 9. С. 101-104.
6. Керимов С. Г. Представництво за законом в цивільному праві України: автореф. дис... к. ю. н : 12.00.03. К., 2006. 19 с.
7. Кидалова А. Обов'язки та права батьків щодо виховання та розвитку дитини: окремі проблеми. *Право України*. 2004. № 3. С. 88-91.
8. Майданик С., Смирницький Ю. Довірче управління майном в праві України. *Право України*. 1998. № 4. С. 19-21.
9. Чорна Ж. Л. Цивільно-правовий захист майнових прав та інтересів малолітніх і неповнолітніх осіб : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.03. Л., 2005. 17 с.
10. Яніцька І.А. Законодавче регулювання прав та обов'язків опікунів (піклувальників). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2012. Вип. 2. С. 95-101.
11. Яніцька І.А. Роль опікуна (піклувальника) в житті дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 16. С. 218-221.

Тема 5. Припинення відносин з опіки та піклування

1. Цивільний процесуальний кодекс України 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Кримінальний кодекс України 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Прутян Д. С. Припинення опіки та звільнення опікуна за цивільним законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 179-186.

Тема 6. Захист прав та інтересів осіб, які перебувають під опікою, піклуванням, іншими формами влаштування

1. Цивільний процесуальний кодекс України 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Кримінальний кодекс України 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.
4. Бориславська М. В. Діяльність органів опіки та піклування щодо здійснення та захисту прав дитини в Україні. *Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні : збірник тез VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 7 грудня 2017 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 14-17.
5. Бориславська М. В. Окремі проблеми захисту прав дітей в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної наукової конференції «П'ятнадцяті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 21-22 жовтня 2016 року) : [у 2-х частинах].

Частина перша. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 89-90.

6. Бориславська М. В. Особливості виконання рішень суду в сімейних спорах. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів* : зб. наук. пр. / за ред. Ю. В. Білоусова. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2019. С. 220-228.

7. Дякович М.М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом: монографія. К., 2014. 520 с.

8. Євко В. Ю. Охорона дітей, позбавлених батьківського піклування : історичний аспект. *Право України*. 2001. № 8.

9. Євтєєва Д. П. Питання кримінально-правової охорони дітей та осіб, які перебувають під опікою або піклуванням. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1 (4). С. 185-207.

10. Захист прав дітей в умовах децентралізації влади в Україні. Щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2019 року / ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики». Київ, 2020. 160 с.

11. Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве. Львов: «Вища школа», 1985. 180 с.

12. Сердечна І. Л. Самозахист особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів. *Університетські наукові записки*. 2018. № 3-4. С. 117–127.

13. Сердечна І. Л. Юрисдикційна форма захисту сімейних прав. *Університетські наукові записки*. 2019. № 3 (71). С. 170–183.

14. Сердечна І.Л. Захист сімейних особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів органами опіки та піклування. *Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави»* (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. С.291–294.

15. Сердечна І.Л. Особисті немайнові права і обов'язки інших членів сім'ї та родичів. Монографія. Хмельницький університет управління та права. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2018. 227 с.

16. Стасюк Г. Охорона дітей, позбавлених батьківського піклування в історичному розвитку. *Право України*. 2005. № 2.

17. Чорна Ж .Л. Цивільно-правовий захист майнових прав та інтересів малолітніх та неповнолітніх осіб: автореф. дис. канд. юрид. наук. Львів, 2005. 17с.

18. Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку неповідомного цивільного судочинства : монографія. К., 2016. 434 с.

4. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/a> — Законодавство України на сайті Верховної Ради України.
2. <http://www.ccu.gov.ua/uk/index> — Конституційний Суд України.
3. <https://supreme.court.gov.ua> – Верховний Суд
4. <http://www.president.gov.ua/documents/> — Офіційні документи на Офіційному представництві Президента України.
5. <http://www.kmu.gov.ua/control/> — Урядовий портал.
6. <http://www.minjust.gov.ua/> — Міністерство юстиції України.
7. <http://zakon.nau.ua/> — Професійна юридична система Мега-НаУ.
8. <http://www.ligazakon.ua/> — Ліга:Закон — головний правовий портал України
9. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/> — Наукова періодика України на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
10. <http://www.reyestr.court.gov.ua/> — Єдиний державний реєстр судових рішень.
11. <http://npu.in.ua/> — Нотаріальна палата України